

Zapuščina Wilhelma Tegetthoffa v Pokrajinskem muzeju Maribor v kontekstu heritološkega diskurza

Oskar Habjanič*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Tegetthoff W. von:069.8(497.4Maribor)

Oskar Habjanič: Zapuščina Wilhelma Tegetthoffa v Pokrajinskem muzeju Maribor v kontekstu heritološkega diskurza. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 91=56(2020), 2–3, str. 53–101

Prispevek obravnava oblikovanje kulta osebnosti »mariborskega sina« Wilhelma von Tegetthoffa, junaka bitke pri Visu, ki je neposredno po smrti dobil sloves junaka monarhije s postavitvijo spomenikov v Puli, Mariboru in na Dunaju. V ospredje sta postavljena odnos do premične kulturne dediščine ter muzeološka in heritološka interpretacija.

Ključne besede: Wilhelm von Tegetthoff, javni spomeniki, muzeologija, heritologija, kolektivni spomin, Maribor

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Tegetthoff W. von:069.8(497.4Maribor)

Oskar Habjanič: Wilhelm Tegetthoff's Legacy in the Regional Museum Maribor in the Context of the Heritology Discourse. Review for History and Ethnography, Maribor 91=56(2020), 2–3, pp. 53–101

The treatise discusses the cult of personality around “the son of Maribor”, Wilhelm von Tegetthoff, the hero of the Battle of Lissa. Immediately after his death, he was celebrated as a hero of the Monarchy, and memorials in his honour were erected in Pula, Maribor,

* mag. Oskar Habjanič, zgodovinar in filozof, višji kustos, Pokrajinski muzej Maribor, Grajska ulica 2, 2000 Maribor, Slovenija; doktorski kandidat Interdisciplinarnega doktorskega programa Humanistika in družboslovje, področje Heritologija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, oskar.habjanic@museum-mb.si

and Vienna. The relation to the movable cultural heritage and the museological as well as the heritology interpretation, are emphasised.

Keywords: Wilhelm von Tegetthoff, public memorials, museology, heritology, collective memory, Maribor

Seznam literature in razstav, posvečene »mariborskemu sinu« Wilhelmu Tegetthoffu, raste vzporedno s priložnostnimi obletnicami rojstva in smrti oziroma v povezavi z njegovima junaškima zmagama v bitki pri Visu in Helgolandu.¹ V tem kontekstu je treba omeniti razstavo v dunajskem Belvederu leta 2010 z naslovom *Anton Romako – Tegetthoff in der Seeschlacht bei Lissa*,² osredotočeno na znamenito delo dunajskega slikarja Antona Romake (1832–1889), na območju Maribora pa moramo omeniti razstavne projekte v času, ko je mesto prevzelo naziv Evropske prestolnice Evrope.³ Na področju raziskav je treba omeniti delo Ralpa Gleisa, ki je postavil znamenito delo bitke pri Visu v historični kontekst slikarstva 19. stoletja,⁴ v širšem kulturno-zgodovinskem kontekstu znamenitih Dunajčanov se Tegetthoff omenja tudi v delu Franza Hawle, ki popisuje znamenite in zaslužne »priseljene« Dunajčane,⁵ interpretacijo javnih spomenikov na Dunaju v kontekstu iskanja identitete pa najdemo v delu Wernerja Teleska.⁶ Na slovenskem območju ne gre spregledati delo Igorja Grdine s poudarkom na bitki pri Visu⁷ ter

¹ O izjemno zanimivi življenjski poti Wilhelma Tegetthoffa je že od njegove zgodnje smrti moč zaslediti številne biografije, ki so nastajale vzporedno z javno glorifikacijo junaka bitke pri Visu. Neposredno po bitki pri Visu je nastala pesnitev Josipa Peričiča, *Tegetthoff i junaštvo dalmatinsko, 1866*, Spalato, Zanonni; med številnimi zgodnjimi biografijami omenimo: Jelem, Joseph, *Wilhelm von Tegetthof. Lebensbild eines Österr. Seehelden*, 1880, Rauch, Wien; Beer, Adolf, *Aus Wilhelm von Tegetthoff's Nachlass*, 1882, Gerold, Wien in druge. V zadnjem času pa ne gre spregledati še: Pawlik, Georg, *Tegetthoff und das Seegefecht vor Helgoland: 9. Mai 1864*, Wien, 2000; Prochazka, A. Werner, *Wilhelm von Tegetthoff: das Denkmal, die Biografie*, der Roman, 2017, Wien in druga dela.

² Razstava je trajala med 29. 4. 2010 in 25. 7. 2010. Ob tej priložnosti je izšel tudi katalog pod avtorstvom: Agnes Husslein-Arco, Stephan Koja, Anton Romako, *Admiral Tegetthoff in der Seeschlacht bei Lissa*, München: Hirmer: Vienna: Belvedere, 2010.

³ Glej ta prispevek na strani 87–88.

⁴ Gleis, Ralph, *Anton Romako (1832–1889): Die Entstehung Des Modernen Historienbildes (Studien Zur Kunst)*, Bohlau, Köln, Wien, 2010.

⁵ Hawla, Franz, *Was wäre Wien, ohne ...: von zugewanderten echten Wienerinnen und Wienern*, Wien, 2001.

⁶ Telesko, Werner, *Kulturraum Österreich: die Identität der Regionen in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts*, Bohlau, Wien, 2008.

⁷ Grdina, Igor, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor, 2016.

raziskavo Polone Vidmar, ki se posveča javnim spomenikom v Mariboru v drugi polovici 19. stoletja.⁸

Tegetthoff se je v kolektivno zavest zapisal kot junak dveh pomembnih pomorskih bitk, kot »mariborski sin«, kot utemeljitelj avstrijske mornarice in kot sopotnik cesarja. Njegov mit se je oblikoval tako na individualni kot na kolektivni ravni, preko posameznikov, skupnosti kot tudi mestne oblasti in institucij.

ROJSTVO MITA

9. aprila 1871 je po avstrijskem dnevnem tisku odjeknila tragična novica o smrti junaka bitke pri Visu, viceadmirala Wilhelma von Tegetthoffa.

O nenadni smrti se je razpisalo skorajda vse časopisje v monarhiji. Sporočilo je v javnost posredovala Tegetthoffova mama Leopoldina skupaj s svojima takrat še živečima sinovoma Carlom,⁹ ki se je prav tako zapisal vojaški suknji, ter Albrechtom, profesorjem matematike na Mornariški akademiji v Reki. Pogreb je bil 10. aprila z žalno povorko, ki se je vila izpred pokojnikovega doma na Dunaju, mimo Hofburga, do pokopališča Matzleinsdorf, kot je bilo razbrati v žalnem sporočilu na drugi strani *Wiener Zeitung*.¹⁰ Drugi dunajski časopisi so o smrti poročali še obširneje. *Neue Frei Presse* je že na prvi strani objavil žalni feljton, ki ga je Tegetthoffu posvetil Eduard Mautner. Z žalostno vestjo sporoča,¹¹ da je vest o smrti pretresla vse sloje prebivalstva, žalni telegrami pa prihajajo iz celotne monarhije.¹² V nadaljevanju je pojasnjen celotni vojaški protokol s častnim spremstvom od doma do pokopališča. Obširno novico o smrti je objavil tudi *Die Presse*, ki izpostavlja, da je mornarica izgubila inteligentnega in ljubečega vodjo.¹³ *Morgen-Post* je žalno novico sporočil na naslovnici časopisa v sklopu negotove politične situacije. »*Maske žalujočih so padle, pokazala se je prava žalost celotnega naroda, dela pokojnega bodo za vedno zapisana v knjigah vojaške zgodovine.*«¹⁴ Avtor dodatnega dela Friedrich Pernet nam je sporočil, da je umrl tik pred poroko z meščanko, s katero se

⁸ Vidmar, Polona, Lokalpatriotismus und Lokalpolitik: Die Denkmäler Wilhelms von Tegetthoff, Kaiser Josefs II. sowie Erzherzog Johanns in Maribor und die Familie Reiser, v: *Acta Historiae artis Slovenica*, 18/1, 2013, str. 65–87.

⁹ Več o njem glej: Rozman, Franc, Podmaršal Karl von Tegetthoff, v: *Kronika*, 50, 2002, št. 2, str. 197–202.

¹⁰ *Wiener Zeitung*, 9. 4. 1871, št. 74, str. 110.

¹¹ *Neue Frei Presse* novico povzema po *Wiener Abendpost*.

¹² *Neue Frei Presse*, 9. 4. 1871, št. 2378, str. 1, 4, 6–7.

¹³ *Die Presse*, 9. 4. 1871, št. 99, str. 1–2.

¹⁴ *Morgen-Post*, 9. 4. 1871, št. 98, s. p.

je želel poročiti nekaj tednov po veliki noči. Med knjigami na njegovi polici izpostavi Darwina,¹⁵ čigar teorija je prav takrat postala splošno sprejeta.¹⁶ Preden so krsto zaprli, je dvorni kipar Carlo Vanni naredil še odlitek pokojnikovega obraza.¹⁷ O smrti so poročali še ostali dunajski časopisi *Neues Wiener Taglab*, *Oesterreichisches Journal*, vojaški *Der Kamerad* je osmrtnico objavil že na prvi strani, *Wiener Sonn- und Montags-Zeitung*, *Neues Fremden Blatt* in *Gemeinde Zeitung*.

Žalno osebno notico je ob izgubi svojega mornariškega poveljnika objavil 10. aprila v *Wiener Zeitungu* tudi sam cesar Franc Jožef. Ob tem je zapisal, da je mornarica izgubila heroja, ki ji je prinesel slavo in zmage.¹⁸

Obširna poročila najdemo tudi v graškem časopisju. V deželni prestolnici so v znak žalovanja v mestnem jedru postavili njegovo fotografijo s križem.¹⁹ *Tagespost* ga imenuje »štajerski sin«, pri tem se naslanja na njegovi zmagi v bitkah pri Helgolandu in Visu.²⁰ *Grazer Zeitung* podrobno poroča o njegovih poslednjih urah, med žalujočimi najdemo tudi nadvojvodo Albrechta, ki je pokleknil pred Tegetthoffovo posteljo.²¹ Slednji je ob svojem poslednjem počitku ovekovečen tudi na fotografiji.²² Tegetthoffovo delovno sobo so ob smrti spremenili v žalno kapelo, jo zapolnili z bujnim eksotičnim cvetjem. Pokojni je ležal pod črnim žametnim baldahinom, oblečen v mornariško admiralsko uniformo, roke je imel sklenjene nad prsnim košem,²³ okoli vratu je imel viden križ iz slonovine. Ob nogah sta bila položena dva veličastna lovorjeva venca, ki sta jih podarili princesa Hohenlohe in princesa Lori Schwarzenberg. Na obeh straneh postelje so stali večji svečniki, desno od krste je viden tabure, na katerega je položen admiralski klobuk in meč, na levi strani drugi tabure na katerega so položena domača in tuja odlikovanja.²⁴ Poročevalci poroča o žalnih telegramih občinskih svetov iz Gradca, Trsta, Pule, Reke in Dubrovnika in ostalih mest, ki so ga počastila s častnim meščanstvom. Med

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ 70. leta 19. stoletja je javno mnenje evropskega prostora zaznamovala Darwinova evolucijska teorija. Polemiki se niso mogli izogniti niti na Slovenskem, kjer je svoje mnenje najprej podal pravnik Janko Serbec. Več o darvinizmu na Slovenskem glej: Habjanič, Oskar, Darvinizem na Slovenskem, v: *Zgodovinski časopis*, 70, št. 1/2, str. 98–126.

¹⁷ *Wiener Zeitung*, 10. 4. 1871, str. 33.

¹⁸ Žalno notico je Franz Jožef napisal že na dan smrti, 7. aprila in jo poslal iz Merana na Tirolskem. Glej: *Wiener Zeitung*, 10. 4. 1871, št. 95, s. p.

¹⁹ *Grazer Zeitung*, 9. 4. 1871, št. 93, s. p.

²⁰ *Tagespost Morgenblatt*, 9. 4. 1871, št. 96, s. p.

²¹ *Grazer Zeitung*, 9. 4. 1871, št. 93, s. p.

²² Fotografijo pokojnega hrani Pokrajinski muzej Maribor pod inventarno številko ZF 771 (Neznani avtor, 1871, 24,2 × 23,8 cm).

²³ Na fotografiji POMUM je desnica položena ob telo, levica pa na trebuh. Glej ZF 771.

²⁴ *Grazer Zeitung*, 9. 4. 1871, št. 93, s. p.

žalujoče so prišteli celotno takratno vlado. *Triester Zeitung* je poročal, da je domovina izgubila pogumnega, pametnega in prijaznega človeka tako v miru kot v vojni.²⁵ Katoliški *Grazer Volksblatt* je sporočil zgolj zelo kratko novico o smrti »štajerskega sina«.²⁶

Posamezne nekrologe najdemo še 9. aprila v linškem *Tages – Postu*, v *Klagenfurter Zeitungu*, češkem *Templitzer Zeitungu*, v *Die Neue Zeit* iz Olmutza ter mnogih drugih.

APOTEOZA »MARIBORSKEGA SINA«

Urbana podoba Maribora²⁷ je v 80. letih 19. stoletja dobivala konkretnije obrise nacionalne politike, ki jo je po obdobju ustavoverne liberalne Schmerlingove vlade v 60. letih 19. stoletja narekovala Taaffejeva vlada (1879–1885).²⁸ Neposreden odmev cesarjevega vzklika »*Viribus unitis*« je najbolj odmeval prav v apotezi svojih junakov, kar ni bilo vidno zgolj v prestolnici, ki je prav takrat dobivala novo urbano podobo, temveč tudi v nekoliko odmaknjenih, a nikakor pozabljenih predelih »trdnjavskega trikotnika«.²⁹ V kolikor je sredi viharnega marčnega obdobja 1848 viltuški virtuoz baron Eduard Lannoy (1787–1853) ob obisku Pariza še tarnal, da v habsburški prestolnici pogreša prav glorifikacijo in ponos narodnih junakov in umetnikov, kar je bilo zelo vidno ob poimenovanju trgov, ulic in pariški arhitekturi,³⁰ se je v zadnji tretjini 19. stoletja, najbolj očitno spremenilo prav slednje.

²⁵ Prav tam.

²⁶ *Grazer Volksblatt*, 9. 4. 1871, št. 82, s. p.

²⁷ Več o urbanizmu v Mariboru v 19. in 20. stoletju glej: Ciglencečki, Marjeta, Urbanistična podoba Maribora v 19. in 20. stoletju, v: *Studia Historica Slovenica*, 6/2–3, 2006, str. 531–555.

²⁸ Več o obdobju Taaffejeve vlade glej: Čuček, Filip, *Uspehi Spodnještajerskih Slovencev v Taaffejevi dobi: Gospodarske, socialne, kulturne in politične razmere na Spodnjem štajerskem v času Taaffejeve vlade (1879–1893)*, Zgodovinsko društvo Celje, 2008.

²⁹ Več o razhajanju Nemcev in Slovencev v 19. stoletju na območju Celja, Ptuja in Maribora, glej: Cvirn, Janez, *Trdnjavski trikotnik: Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*, Založba Obzorja Maribor, 1997.

³⁰ Eduard Lannoy je bil eden izmed glavnih agitatorjev glasbenega življenja na Dunaju, kjer je v času koncertne sezone organiziral znamenite »concerts spirituel«. Kot odziv na revolucijo izda dva eseja, ki se dotikata predvsem tudi nacionalnih vprašanj in razhajanj. Glej: *Was wir errungen haben/Was wir erstreben/Wie wir uns verhalten sollen: Ein populärer Vortrag für Jedermann*, Tendler & Compagnie, 1848. Glej tudi: *Fragen des Tages*, Tendler & Compagnie, 1848.

Posledice ustavovernih ter slovenskih taborov razdvojenega »trdnjavskega trikotnika« v 60. in 70. letih 19. stoletja,³¹ so dobile svoj epilog prav v politizaciji javnega prostora. Samo v Mariboru je ob koncu 19. stoletja našlo svoj prostor kar sedem spomenikov, ki so krepili ljubezen do krone. Prvi trije so bili posledica županovanja Matthäusa Reiserja:³² leta 1882 je v mestnem parku našel stalno mesto Jožef II., leta 1883 je veličastni spomenik brez primere dobil junak bitke pri Visu Wilhelm von Tegetthoff, istega leta je v mestnem parku dobil svoj prostor še nadvojvoda Janez. V času županovanja Aleksandra Nagyja³³ so ob 50. obletnici vladanja Franca Jožefa leta 1898 v Radvanju postavili bronasto cesarjevo poprsje, istega leta so pred kadetnico postavili še celopostavni kip cesarja, leta 1900 je v mestnem parku našel svoj prostor še kamniti spominski steber z avstrijskim orlom na vrhu, Johann Schmiderer³⁴ pa je svojemu predhodniku Andreasu Tappeinerju³⁵ leta 1904 postavil spomenik na osrednji mestni prostor med Mestno hranilnico in stolnico.³⁶

Podobna politizacija javnega prostora je dosegla tudi poimenovanje mestnih ulic in trgov. Prvo uradno poimenovanje ulic je bilo izvedeno leta 1869, med poimenovanji pa so se ob cesarjevi družini najpogosteje znašli bivši

³¹ Več o tem glej tudi: Baš, Franjo, Maribor v avstrijski ustavni dobi, str. 151–211, v: *Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije*, Založba Obzorja Maribor, 1989.

³² Tako Tegetthoffov kot tudi spomenik nadvojvode Janeza sodita v čas župana Ferdinanda Duchatscha, vendar pa sta slednja neposredna posledica urejanja mestnega parka v času županovanja Matthäusa Reiserja, kot prepričljivo dokaže Polona Vidmar. Še več, izpostaviti je potrebno delovanje tako Reiserja kot Duchatscha v leta 1871 ustanovljenem Društvu za olepševanje mesta Maribor in njegove okolice (*Verein zur Verschönerung der Stadt Marburg und ihrer Umgebung*). Kot predsednik društva je bil izvoljen takrat že kot župan Matthäus Reiser, njegov namestnik je bil Franz Perko, tajnik pa Reiserjev kasnejši naslednik Ferdinand Duchatsch. Več o Reiserjevi pobudi za urejanje mestnega parka, glej: Hriberšek Vuk, Nina, Mariborsko olepševalno društvo in mestna turistična ponudba v zadnjih desetletjih pred prvo svetovno vojno, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* (odslej ČZN), št. 2–3, 2010, str. 71–94. Več o postavitvi spomenikov glej: Vidmar, Lokalpatriotismus und Lokalpolitik..., str. 65–87.

³³ Več o času županovanja Aleksandra Nagyja glej: Skitek, Vinko, Aleksander Nagy – župan mestne občine Maribor na prelomu iz 19. v 20. stoletje, v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 873–900.

³⁴ Več o času županovanja Johanna Schmidererja glej: Jenuš, Gregor, »Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!«: Johann Schmiederer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe, v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 901–927.

³⁵ O Andreasu Tappeinerju se je v zadnjih letih razpisalo kar nekaj avtorjev: Hozjan, Andrej, Manj znano in neznano o rodbini, zasebnosti in karierni poti mariborskega župana Andreasa Tappeinerja. Ob 150. obletnici njegove smrti (1868–2018) v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 761–800; glej tudi: Mirnik, Roman, Življenje in delo mariborskega župana Andreasa Tappeinerja (1810–1868), v: *Studia Historica Slovenica*, 2013, št. 1, str. 47–74.

³⁶ Žitko, Sonja, *Po sledih časa: Spomeniki v Sloveniji 1800–1914*, str. 15–17.

župani mesta.³⁷ Mariborsko županstvo je kmalu po Tegetthoffovih uspehih pri Visu podalo prošnjo, da bi osrednjo promenadno ulico, ki se vije vse od železniške postaje do takratnega Sofijinega trga (danes Trga svobode), poimenovali po »mariborskem sinu«. Tegetthoff je pobudo sprejel, svečano poimenovanje pa je izpeljal 10. januarja 1867 župan Tappeiner. Že nekaj let po Tegetthoffovi smrti so Tappeinerjev trg, na katerem so l. 1883 postavili Tegetthoffov spomenik, 6. decembra 1899 preimenovali v Tegetthoffov trg.³⁸

V nasprotju z Dunajem pa je bila v mariborskem tisku notica o smrti »mariborskega sina« komajda zabeležena. *Marburger Zeitung* tako zgolj z notico omeni, da je na Dunaju ob 7. uri umrl Wilhelm von Tegetthoff, ki se je rodil v Mariboru 23. decembra 1827.³⁹ *Slovenski gospodar* je notico o Tegetthoffovi smrti sporočil šele 13. aprila, kratko notico pa je uvrstil kar med oglase.⁴⁰ Glasu o smrti v drugem mariborskem časopisu *Slovenskem narodu* ni moč zaslediti.

Vendar Mariborčani niso stali križem rok. Odgovornost in dolžnost so čutili predvsem vodilni v mestu. Na dan pogreba 10. aprila je na zvoniku mestne hiše zaplapolala žalna črna zastava, pogreba pa so se iz Maribora udeležili župan mesta dr. Matthäus Reiser, Ferdinand Duchatsch, dr. Kozmuth, Karl Reuter, dr. Schmiederer in Emerich Tappeiner.⁴¹ Slednji so se že neposredno pred pogrebom oziroma v času pogreba obrnili na urad cesarja Franca Jožefa za dovoljenje, da bi začeli zbirati prostovoljne prispevke za postavitve spomenika v Tegetthoffovem rojstnem mestu. Urad cesarja jim je z dovoljenjem odgovoril že na dan pogreba 10. aprila. Poziv oziroma apel po ohranjanju spomina na junaka bitke pri Visu in Helgolandu je bil objavljen v dunajskem časopisu *Wiener Tagglat*, kjer je avtor pozival k postavitvi spomenika: »če kdo, je to Tegetthoff«,⁴² ki si to zasluži.

Dne 15. aprila je prišlo tudi do formalne ustanovitve komiteja za postavitve Tegetthoffovega spomenika. V odboru je bilo 20 članov različnih nazorov: takratni župan Matthäus Reiser (predsednik), generalmajor mesta Maribor Brandstetter, dr. Kozmuth, Alois von Kriehuber, Ferdinand grof Brandis, Ferdinand baron Rast (član), Marco Johann Tirstmayr (blagajnik), dr. Duchatsch, Kirl Reuter (član), višji inšpektor Puchelt, dr. Serneč, profesor Rieck (član), dr. Schmiederer (član), Heinrich von Gasteiger, Konrad Seidl, okrajni kapitan Seeder (podpredsednik), Roman Pachner in direktor Eßl. Omenjeni

³⁷ Več o poimenovanju mestnih ulic glej: Radovanovič, *Mariborske ulice*, Kapital, 2005.

³⁸ Glej Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Tegetthoff Viljem, št. 1542, glej tudi: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 87.

³⁹ *Marburger Zeitung*, 9. 4. 1871, št. 43, s. p.

⁴⁰ *Slovenski gospodar*, 13. 4. 1871, št. 42, s. p.

⁴¹ *Marburger Zeitung*, 12. 4. 1871, št. 44, s. p.

⁴² *Marburger Zeitung*, 14. 4. 1871, št. 45, s. p.

člani so se zavezali, da bodo v svojih krogih in okrajih zbirali sredstva za spomenik. Za častno pokroviteljstvo so prosili samega cesarja Franca Jožefa, h kateremu so se 19. aprila na Dunaj osebno peljali župan Reiser, grof Brandis in Kriehuber. Omenjeni so se na Dunaju srečali tudi s Seidlom in Brandstetterjem.⁴³ Cesar jih je sprejel 20. aprila, pisna potrditev o prevzemu častnega pokroviteljstva pa je bila poslana Konradu Seidlu, vodilnemu nemškemu mariborskemu politiku v 70. letih 19. stoletja in začetniku »štajercianstva«. Slednji je veselo novico sporočil ostalim članom komiteja.⁴⁴ Na naslednjem srečanju komisije je predsedujoči izrazil željo, da bo njegova domovina ob smrti Tegetthoffa tudi zrastle.⁴⁵ Obenem so na Tegetthoffovo rojstno hišo, ki je takrat bila v lasti dr. Modrinjaka, pritrtili spominsko ploščo.⁴⁶

Potrebna finančna sredstva za spomenik so zbirali s pomočjo loterije, ki je bila razpisana julija 1872. Glavna nagrada je bil koncertni klavir iz palisandra dunajske delavnice Bösendorfer. Nagrado je prispeval cesar Franc Jožef. Žrebanje je bilo 28. aprila 1873.⁴⁷

Iniciativa je nato vsaj v javnosti nekoliko zamrla. Novembra 1875 je v *Marburger Zeitungu* moč zaslediti ostre očitke o nedejavnosti komiteja za postavitve spomenika. Avtor članka očita, da ni nobenih načrtov, nobenih poročil o finančnem stanju, nobenih načrtov o načinu postavitve. Naj bo torej ta javni poziv povod, da se komisija znova sestane in prevzame pobudo nad spomenikom.⁴⁸ Istega leta so nato naročili idejni načrt za spomenik pri graškem inženirju Wilhelmu Büchnerju, ki je izdelal načrte že za mariborsko višjo realko.⁴⁹ Poziv je vendarle premaknil komisijo, ki je vsaj postopoma začela z iskanjem arhitekta. Načrte in izdelavo spomenika je nato prevzel profesor Heinrich Fuss (1845–1913), ki je takrat deloval na Državni obrtni šoli v Innsbrucku, vlivanje so zaupali Karlu Turbeinu z Dunaja, podstavek iz granita pa Antonu Poschacherju iz Mauthausna. Model so odobrili profesorji Carl Kundmann, Georg Niemann in Caspar Zumbusch. Spomenik bi morali dokončati in postaviti do 20. julija 1883, do obletnice bitke pri Visu.⁵⁰

⁴³ *Marburger Zeitung*, 19. 4. 1871, št. 47, s. p.

⁴⁴ *Marburger Zeitung*, 23. 4. 1871, št. 49, s. p.

⁴⁵ *Marburger Zeitung*, 30. 4. 1871, št. 52, s. p.

⁴⁶ *Marburger Zeitung*, 21. 4. 1871, št. 48, s. p.

⁴⁷ Premzl, Tegetthoffov spomenik v Mariboru, v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 130. Glej tudi: Donko, Wilhelm M., *Österreichische Marine-denkmäler: Ein historischer Reiseführer zu den Denkmälern der k.(u.)k. Kriegsmarine in aller Welt*, epubli GmbH, Berlin, 2019, str. 206–208.

⁴⁸ *Marburger Zeitung*, 10. 11. 1875, št. 135, s. p.

⁴⁹ Premzl, Tegetthoffov spomenik v Mariboru, v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 130.

⁵⁰ *Marburger Zeitung*, 17. 4. 1881, št. 46, s. p.

Nadaljnji potek dela na spomeniku lahko razberemo iz innsbruških časopisov. Dne 8. maja 1881 je Fuss v svojem ateljeju na ogled postavil najprej dokončano poprsje viceadmirala Tegetthoffa. Podstavek je bil narejen iz granita, ki so ga pripeljali iz Mauthausna, na njem sta vidna grba Maribora in Tegetthoffa z emblemi mornarice na stebru, ki nosi poprsje. »Spomenik je s svojo mogočnostjo poudaril nesmrtnost človeka, ki je pisal zgodovino.«⁵¹ Heinrich Fuss je svoja dela tudi redno razstavljal na mednarodnih razstavah. V začetku leta 1882 je na Dunaju razstavil bronasto poprsje Tegetthoffa ter manjše poprsje »Athene«.⁵² Odmevno poročilo o razstavljenem poprsju je beleženo tudi v dunajskem časopisju.⁵³ Fuss je nato nadaljeval z delom na personifikacijah. Najprej je dokončal personifikacijo bitke pri Helgolandu, 5. julija 1882 pa je Fuss v svojem ateljeju javnosti razstavil še dokončano drugo personifikacijo Tegetthoffovega spomenika, simbol zmage pri Visu, ki je požela zanimanje tudi mestne oblasti, dunajskega časopisja,⁵⁴ o dokončanju pa je poročal tudi *Marburger Zeitung*.⁵⁵ Personifikaciji sta v rokah držali atributa pomorstva in zmage z lovorjevim vencem. Pogled na dokončani alegoriji sta obiskovalca kar naelektrila. Izdelava spomenika je odmevala tudi v strokovnih krogih. O spomeniku se je razpisal tudi *Allgemeine Kust – Chronik*, ki ga je urejal dr. Wilhelm Lauser, najprej s kratko notico v juliju 1882 ter nato še z ilustracijo v avgustu, na kateri je pred spomenik položen lovorjev venec.⁵⁶

Postavitev oziroma slavnostna otvoritev spomenika je bila načrtovana ob mariborskem obisku Franca Jožefa, ki je bil napovedan za 9. julij 1883. Še prej se je razvnela debata okoli samega mesta postavitve. Mnenja o lokaciji v mestu so bila različna. Nekateri so se zavzemali, da bi spomenik postavili na Tappeinerjevem trgu, ki je takrat veljal za najlepši in najčistejši trg v mestu. Spet drugi so se zavzemali, da bi spomenik postavili na Sofijinem trgu, spet tretji se zavzemajo, da bi naredili nov prostor ob stolnici pred hranilnico.⁵⁷ Proti Tappeinerjevem trgu je govorilo dejstvo, da bi bilo nenavadno postaviti na tisto mesto Tegetthoffov spomenik. Pobudniki predlagajo, da bi v tem primeru bilo potrebno spremeniti ime trga v Tegetthoffov trg. Drug argument se je nanašal na nedostopnost in zapostavljenost, še posebej v zimskem času, prav tako pa se spomenik ne nahaja na glavnih prometnicah mesta. Boljša

⁵¹ *Innsbrucker Nachrichten*, 11. 5. 1881, št. 106, str. 1589.

⁵² *Innsbrucker Nachrichten*, 31. 3. 1882, št. 74, str. 1112.

⁵³ *Die Presse*, 24. 6. 1882, št. 172.

⁵⁴ *Innsbrucker Nachrichten*, 5. 7. 1882, št. 151, str. 2451; glej tudi: *Innsbrucker Nachrichten*, 10. 7. 1882, št. 155, str. 2520, glej tudi: *Die Presse*, 17. 7. 1882, št. 195, str. 3.

⁵⁵ *Marburger Zeitung*, 23. 7. 1882, št. 88, s. p.

⁵⁶ *Allgemeine Kust-Chronik*, 29. 7. 1882, str. 423. Glej tudi: *Allgemeine Kust-Chronik*, 18. 8. 1883, str. 445.

⁵⁷ *Südsteirische Post*, 25. 7. 1882, št. 59, str. 3.

rešitev se je avtorju zdel Sofijin trg, ki bi ga lahko preimenovali v Tegetthoffov trg, nahaja se neposredno ob Tegetthoffovi cesti, lahko je dostopen tako poleti kot pozimi. Kar govori proti Sofijnem trgu, je, da tam poteka trgovina s senom in slamo, kar pa bi lahko premaknili drugam.⁵⁸ Vsekakor je o dokončni lokaciji potrebno temeljito premisliti.⁵⁹

Postavitev spomenika oziroma temeljnega kamna je zelo verjetno spremljal običajen protokol, ki je spremljal že postavitev reprezentativne stavbe Realke, ko so ob polaganju temeljnega kamna vložili spominsko listino v stekleno posodo, priložili še avstrijske in tuje novce, fotografijo župana Reiserja, Büchnerjev načrt stavbe in po en primerek časnika *Tagespost* in *Marburger Zeitung*. Posodo so shranili v pločevinasto škatlo obenem z zapečateni steklenico pekrskega vina.⁶⁰

Ob postavitvi Tegetthoffovega spomenika so k spomeniku položili vsaj sedem novcev iz obdobja Franca Jožefa (1848–1916).⁶¹ K spomeniku so morda priložili tudi spominsko oziroma ustanovno listino komisije za postavitev spomenika. V listini je opisan strnjen povzetek dogodkov ustanovitve komisije, izbora mojstrov in načrta otvoritvene slovesnosti. Podpisniki listine so župan mesta Maribor dr. Ferdinand Duchatsch in njegov namestnik Ludwig Bitterl, na strani komisije pa predsednik odbora dr. Matthäus Reiser, baron

⁵⁸ Trgovina s slamo in senom se je do 60. let 19. stoletja odvijala ob stolnici, na današnjem Slomškovem trgu. Po odkupu zemljišča v času župana Andreasa Tappeinerja ob vzhodni strani gradu, so tam uredili nov mestni trg, ki so ga poimenovali Sofijin trg ter tja preselili trgovino s senom in slamo. Mally, Artur, *Gassen, Straßen und Plätze Buch der Stadt Marburg a.d. Drau*, str. 108; glej tudi: Radovanovič, Sašo, *Mariborske ulice*, geslo Trg svobode, str. 245.

⁵⁹ *Marburger Zeitung*, 19. 7. 1882, št. 86, s. p.

⁶⁰ Vrbnjak, Viktor, *Prva gimnazija v Mariboru od ustanovitve do lastne stavbe*, v: *Zbornik prve gimnazije Maribor: 150 let*, str. 46.

⁶¹ V Glavnem zapisniku muzeja Zgodovinskega društva v Mariboru 1907–19 je zabeleženo, da je Mestna občina Maribor društvu darovala sedem novcev izpod Tegetthoffovega spomenika. Slednje so verjetno našli pri odstranjevanju podstavka. V tako imenovani inventarni knjigi Franje Baša, ki jo je začel voditi po letu 1945, je vpisanih osem novcev. Novci so reinventarizirani in se vodijo pod številkami NZ 00374 – NZ 00381. Vsi se nanašajo na obdobje Franca Jožefa (1848–1916). Prvi NZ 00374 (Herinek, 1970, št. 443) je identificiran kot 1 taler iz kovnice na Dunaju, iz leta 1858; NZ 00375 (Herinek, 1970, št. 579) je identificiran kot 1 florin iz leta 1879; NZ 00376 (Herinek, 1970, št. 624) je identificiran kot ¼ florina, kovan na Dunaju iz leta 1858; NZ 00377 (Herinek, 1970, št. 882), je identificiran kot 4 krajcarji, kovan leta 1860 v Kremnici; NZ 00378 (Herinek, 1970, št. 691) je identificiran kot 20 krajcarjev iz leta 1870; NZ 00379 (Herinek, 1970, št. 918), je identificiran kot 1 krajcar iz leta 1881; NZ 00380 (Herinek, 1970, št. 732), je identificiran kot 10 krajcarjev iz leta 1869; NZ 00381 (Herinek, 1970, št. 759) je identificiran kot 5 krajcarjev iz Dunajske kovnice, iz leta 1859.

Ferdinand Rast, dr. Schmiederer, dr. Janko Ser nec ter verjetno Marco Johann Tirstmayr, blagajnik društva.⁶²

Prihod cesarja v Maribor so na železniški postaji pospremili »živijo« in »hoch« klici.⁶³ Pričakal ga je škof Jakob Stepišnik, mestni župan Ferdinand Duchatsch, baron Hein ter dame: princesa Thurn-Taxis, grofinje Attems, Nugent, Pallavicini in drugi. Spomenik je slavnostno otvoril drugi dan obiska. Po številnih sprejemih, obisku Betnave in bolnišnice, se je s kočijo pripeljal pred spomenik, kjer ga je čakal častni šotor. Slednji so bili postavljeni tudi za deputacijo mornarice iz Pulja ter še dodatni za spremljajoče vojaško osebje. Za dame je bilo pripravljenih 150 sedežev. Za prireditve je bilo treba imeti karto. Na čelu organizacije prireditve je bil predsednik komisije za postavitve spomenika Matthäus Reiser,⁶⁴ ki je imel tudi otvoritveni govor.⁶⁵ Zbrane je nato nagovoril tedanji župan dr. Duchatsch. Proslavo so spremljali zvoki himne, cesarja sta pospremila že omenjena predstavnika mesta, ter še dr. Othmar Reiser, gradbenik Ludwig Baltzer in David Hartmann. Ob zaključku je zaigrala še »*Du mein Österreich*«. ⁶⁶ Nato je cesar obiskal še vojaško bolnišnico, stolno cerkev ter oba kolodvora.⁶⁷

Otvoritev spomenika so počastili tudi s slavnostnim banketom v Kazini, ki se ga je udeležil tudi avtor spomenika Heinrich Fuss. Govorci so izpostavili izjemnost spomenika ter prizadevnost nekdanjega župana Reiserja.⁶⁸

Mesto se je z novim spomenikom postavilo ob bok Pulju, ki je spomenik viceadmiralu postavilo že leta 1877.⁶⁹ V tlorisu je imel spomenik obliko podolgovate elipse. Na stopničastem podstavku se je dvigal steber z admiralovim poprsem, ob vznožju stebra sta sedeli dve krilati ženski figuri, simbolični upodobitvi pomorskih zmag pri Helgolandu in Visu. Tegetthoff je upodobljen s polno cesarsko brado in brki.⁷⁰ Na delu podstavka je vidna rastlinska

⁶² Listina se hrani v Pokrajinskem muzeju Maribor. Natančnejša provenienca ni znana.

⁶³ *Slovenski narod*, 10. 7. 1883, št. 155, s. p.

⁶⁴ *Marburger Zeitung*, 6. 7. 1883, št. 80, s. p.

⁶⁵ Najverjetneje je prav Reiser tisti, ki mu gre pripisati levji delež zaslug za postavitve spomenika, k temu ne nakazuje samo tok dogodkov, temveč tudi dejstvo, da je v ozadju njegovega oljnega portreta, avtorja Eduarda Linda, mogoče prepoznati model spomenika, postavljenega v Mariboru. Matthäusa Reiserja je Eduard Lind upodobil dvakrat, prvič leta 1883 in nato še leta 1889. Na slednji je v ozadju mogoče opaziti model Tegetthoffovega spomenika. Glej inv. št. N. 1091 in N. 1064. Glej tudi: Vidmar, *Lokalpatriotismus und Lokalpolitik*, str. 67, opomba 14.

⁶⁶ *Marburger Zeitung*, 11. 7. 1883, št. 82, s. p.

⁶⁷ *Slovenski gospodar*, 12. 7. 1883, št. 28, str. 217.

⁶⁸ *Marburger Zeitung*, 13. 7. 1883, št. 83, s. p.

⁶⁹ Dunaj je Tegetthoffov spomenik postavil šele 24. septembra 1886.

⁷⁰ Vrišer, Sergej, Znamenja in javni spomeniki v Mariboru do 1941, v: ČZN, 1971, zvezek 2, str. 189.

dekoracija ter Neptunov trizob. Na podstavku sta bila vidna grba Maribora in Tegetthoffa.

Kmalu po postavitvi je spomenik⁷¹ postal ena izmed osrednjih turističnih znamenitosti. Popularizacija spomenika je bila skrbno načrtovana. Odprtje spomenika je fotografiral fotograf Köhler, ki je dobiček od prodaje fotografije predal mestnemu olepševalnemu društvu.⁷² Za potrebe javnosti ga je po odprtju fotografiral tudi priznani mariborski fotograf Heinrich Krapek, ki je prav tako prodajal fotografijo spomenika Tegetthoffa.⁷³ Med avtorji fotografije⁷⁴ je potrebno omeniti tudi Ferdinanda Weitzingerja, ki je spomenik fotografiral prav tako leta 1883.⁷⁵ Podobno je bilo s številnimi ilustracijami, ki so izšle v časopisu. Izjemna ilustracija je izšla že dobrih 14 dni po odprtju spomenika v dunajskem *Neue Illustrierte Zeitung*, kjer lahko vidimo dame in moške odete v tipično opravo zadnje tretjine 19. stoletja na sprehodu skozi park.⁷⁶ Septembra je izšla ilustracija spomenika v reviji *Heimat*,⁷⁷ svoje pa so dodale tudi razglednice kot nov medij komunikacije konca 19. stoletja. Kot motiv se Tegetthoffov spomenik pojavlja na promocijskih razglednicah s konca 19. stoletja skupaj z Glavnim in Grajskim trgom ter mestno hranilnico,⁷⁸ neredko tudi skupaj s kadetnico, železniškim mostom in Glavnim trgom,⁷⁹ reprezentativna je tudi razglednica s Tegetthoffom in mestno hranilnico,⁸⁰ ki jo je založil Theodor Kaltenbrunner iz Maribora.⁸¹ Okoli leta 1900 so motiv Tegetthoffovega spomenika s parkom v ozadju izdali pri založbi Stengel &

⁷¹ Polona Vidmar dokazuje, da je med javnimi spomeniki, prav Tegetthoffov spomenik likovno najkvalitetnejši med vsemi tremi spomeniki v takrat nastajajočem mestnem parku. Glej: Vidmar, *Lokalpatriotismus und Lokalpolitik*, str. 65.

⁷² *Marburger Zeitung*, 29. 6. 1883, št. 77, s. p.

⁷³ *Marburger Zeitung*, 22. 7. 1883, št. 87, s. p.

⁷⁴ Pokrajinski muzej Maribor hrani fotografijo spomenika pred letom 1913. Zaenkrat natančnejše provenienco fotografije ni mogoče ugotoviti. Glej: Inv. št. ZF 1305 (neznani avtor, med 1883 in 1913, 11,3 × 14,8 cm).

⁷⁵ Fotografija je objavljena v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 132.

⁷⁶ *Neue Illustrierte Zeitung*, 29. 7. 1883, št. 44, s. p.

⁷⁷ *Marburger Zeitung*, 28. 9. 1883, št. 116, s. p.

⁷⁸ Prav taka se nahaja v zbirki razglednic Pokrajinskega muzeja Maribor. Tegetthoffov spomenik je obdan z lovorjevimi venci. Založba ni znana, datirana je med 1892 in 1900. Glej inv. št. ZR 10.

⁷⁹ Prav taka se nahaja v zbirki razglednic Pokrajinskega muzeja Maribor. Založba ni znana, datirana je med 1892 in 1898. Glej inv. št. ZR 12.

⁸⁰ Trg pred Realko so leta 1876 poimenovali po bivšem županu, torej Tappeinerjev trg, leta 1899 so ga preimenovali v Tegetthoffov trg.

⁸¹ Prav taka se nahaja v zbirki razglednic Pokrajinskega muzeja Maribor. Založba Theodor Kaltenbrunner iz Maribora, datirana je med leti 1892 in 1897. Glej inv. št. ZR 14.

Co. iz Dresdna in Berlina.⁸² Tegetthoffovemu motivu se ni mogel izogniti niti priljubljeni štajerski založnik Franz Knollmüller iz Gradca, ki je že okoli leta 1905 izdal razglednico s Tegetthoffovim spomenikom postavljenim v park pred bližnjo Realko, ki je vidna v ozadju.⁸³ Leta 1907 je izdal še razglednico s Tegetthoffovim spomenikom v ospredju.⁸⁴ Okoli leta 1908 je izdal razglednico z motivom Tegetthoffovega spomenika Johann Gaisser iz Maribora.⁸⁵ Marie Pristernik, prav tako iz Maribora, je izdala barvno litografijo Tegetthoffovega spomenika okoli leta 1911.⁸⁶ Na razglednicah najdemo upodobljene tudi ostale javne spomenike iz obdobja med 1890 in 1910.

Nova mestna veduta je z razmahom javnega prometa v mesto privabila tudi marsikaterega turista. Dokončanje parka je zahtevalo tudi primerno označitev mestnih značilnosti, s čimer bi decentralizirali obisk ter poskrbeli, da se taka pridobitev kot je Tegetthoffov spomenik ne spregleda pri turistih.⁸⁷ Leta 1890 je Ed. Janschitz izdal »*Kleiner Führer durch Marburg und Umgebung mit Ansicht von Marburg und Stadtplan*«, v katerem je že v predgovoru izpostavil nemški značaj mesta. Dokončanje železniške postaje in umestitev le-te na obrobje, je v 2. polovici 19. stoletja povzročil izjemno razraščanje mestne arhitekture v smeri proti železniški postaji. Leta 1867 je poimenovana Tegetthoffstrasse, ki je povezovala takratni Sofijin trg⁸⁸ z železniško postajo. Bila je »*beliebteste Promenade der Stadt*«. ⁸⁹ Vodnik nas do Tegetthoffovega spomenika na Tappeinerplatzu pripelje po Brandisovi ulici (danes Grajska ulica), mimo loretanske kapele in Realke, pot pa nato nadaljuje po Grajski ulici (danes Slovenska ulica) do takratne hišne številke 12, kjer so občudovali rojstno hišo avstrijskega generala Wilhelma von Tegetthoffa, na kar je obiskovalca opomnila tudi spominska tabla.⁹⁰ Vodnik se konča z zemljevidom, kjer sta lepo vidni parkovni površini, kot orientacijske točke pa so izpostavljene stolnica, škofijski sedež, mestna hiša, gimnazija, Realka, grad, južna železnica, delavnica južnih železnic ter kasarna Franca Jožefa.

Leta 1893 je izšel nov vodnik po Mariboru, tokrat v izdaji takrat globalnega ponudnika vodičev, založbe Woerl iz Würzburga, ki je pokrival skorajda

⁸² Prav tako hranijo v Pokrajinskem arhivu Maribor, glej: PAM/1693/001/019/002_00001.

⁸³ Prav tako hranijo v Pokrajinskem arhivu Maribor, glej: PAM/1693/001/019/002_00002.

⁸⁴ Prav tako se nahaja v zbirki razglednic Pokrajinskega muzeja Maribor. Založba Franz Knollmüller iz Gradca, 1907. Glej inv. št. ZR 393.

⁸⁵ Prav tako hranijo v Pokrajinskem arhivu Maribor, glej: PAM/1693/001/019/002_00005.

⁸⁶ Prav tako hranijo v Pokrajinskem arhivu Maribor, glej: PAM/1693/001/019/002_00006.

⁸⁷ *Marburger Zeitung*, 20. 7. 1883, št. 86, s. p.

⁸⁸ Danes Trg svobode, trg so poimenovali po grofici Sophie Brandis, torej bližnjih lastnikov gradu. Sofija Brandis je umrla 30. marca 1904 v Gradcu.

⁸⁹ *Kleiner Führer durch Marburg und Umgebung mit Ansicht von Marburg und Stadtplan*, str. 27.

⁹⁰ Prav tam, str. 29.

celotno območje nekdanjega rimsko-nemškega cesarstva. Opremljen je bil s karto in z načrtom Maribora z okolico. Na zemljevidu je med javnimi spomeniki izpostavljen Tegetthoff, ki se vsebinsko sicer tudi navezuje na že omenjeno ogledno pot iz Sofijinega trga ter se konceptualno nadaljuje po mestnem parku mimo spomenika Jožefa II. in nadvojvode Janeza do treh ribnikov, medtem ko je kužno znamenje na glavnem trgu bilo terciarnega pomena.⁹¹ Tudi ta vodič začne pot v Graškem predmestju z železniško postajo. Ogledna pot nas popelje po *Tegetthoffstrasse* do Tegetthoffovega spomenika. Opisni del z biografijo Tegetthoffovih dosežkov je obogaten tudi z impozantno fotografijo spomenika. Vodič nas nato vodi skozi park, mimo ostalih spomenikov, na koncu nas opozori na prečudovite vinograde, ki se nahajajo na okoliških hribih. Nato nas usmeri nazaj do Tegetthoffove rojstne hiše in naprej do stolnice.⁹²

Spomeniku so ob obletnici bitke pri Visu 20. julija 1913 dodali še ladijsko verigo s poveljujoče ladje Erzherzog Ferdinand Max, stroške postavitve pa sta pokrila admiraliteta in *Mariborsko olupševalno društvo*. O dogodku je poročal tudi mariborski katoliški časopis *Straža*.⁹³ Veriga je bila namenjena že ob postavitvi, vendar pa je temu odločno nasprotoval avtor spomenika Heinrich Fuss.⁹⁴ Verigo so restavrirali v delavnicah Južnih železnic, nato pa jo shranili v Kadetnici, od koder je skupaj s tremi manjšimi deli, 18. decembra 1905, prišla v prostore muzeja. Verjetno so v muzeju ocenili, da bi bilo primerneje, če verigo umestijo okoli spomenika.⁹⁵

IZ APOTEOZE V ANONIMNOST KULTURNE DEDIŠČINE

Razmere so se bistveno spremenile po prvi svetovni vojni z novo državo. Kult velikega vojskovodje je potisnjen v ozadje. V turističnem vodniku, ki je v samozaložbi izšel leta 1920, avtorja »Razkolnikova« in njegovega sopotnika ne pritegnejo več mestni spomeniki,⁹⁶ saj so bili slednji leto poprej odstranjeni. Podobno je opaziti tudi v vodniku, ki sta ga leta 1932 spisala banovinski arhivar in skrbnik kulturne dediščine v Mariboru Franjo Baš ter Božidar Gajšek.⁹⁷

⁹¹ *Führer durch Marburg a.d. Drau und Umgebung, Marburg*, glej načrt mesta. Glej tudi: Vidmar, *Lokalpatriotismus und Lokalpolitik*, str. 65.

⁹² *Führer durch Marburg a.d. Drau und Umgebung, Marburg*, 1894, str. 14–18.

⁹³ *Straža*, 18. 7. 1913, št. 82, str. 5.

⁹⁴ *Marburger Zeitung*, 19. 7. 1913, št. 86, str. 6.

⁹⁵ Glej opombe 156–158.

⁹⁶ Franjo Pirc (Razkolnikov), *Vodnik po Mariboru in okolici*, samozaložba, Maribor, 1920.

⁹⁷ *Vodnik po Mariboru: Kulturna, tujsko-prometna in gospodarska slika mesta in pokrajine, kulturno-gospodarski pregled Celja in Ljubljane* (uredil Guido Zupan), Ljubljana 1932.

Usoda javnih spomenikov avstrijske provenience je z novo državo po prvi svetovni vojni dobila negativni prizvok. Do devastacije javnih spomenikov v Mariboru je prišlo v noči iz petka na soboto, 17. na 18. januar 1919, ko so neznanci prevrnili Tegetthoffov spomenik.⁹⁸ Obsodbe devastacije so prišle tudi s strani slovenskega tiska, avtorji prispevkov so Tegetthoffa imeli tudi za svojega »sina«, ki je pomembno zaznamoval tudi »jugoslovansko brodovje«.⁹⁹ O devastaciji so poročali tudi avstrijski časopisi. *Salzburger Volksblatt* je poročal, da so ob Tegetthoffovem poškodovali še spomenik Jožefu II. in spomenik nadvojvode Janeza. Tegetthoffov spomenik so nato prepeljali v bližnjo Realco,¹⁰⁰ od tam pa v prostore tedanjega muzeja na današnje Cankarjevo ulico.

Aktivni odnos do dediščine s prošnjo za ponovno postavitve spomenika so v naslednjih letih izrazili tudi mariborski muzealci. Tako se je pri takratnem županu Viktorju Grčarju (1881–1942) oglasil takrat 80-letni Pavel Turner, predsednik takratnega mariborskega muzejskega društva, s predlogom ponovne postavitve Tegetthoffovega spomenika.¹⁰¹ O Turnerjevem obisku pri županu so se nato kritično opredelili v dnevniku Jugoslovanske demokratske stranke *Tabor*, ki je ostro nasprotoval glorifikaciji habsburške krone: »Ob jutru naše svobode smo odstranili spomenike našega suženjstva, dali smo jih v muzej, kamor spadajo, na javno mesto pa ne bodo prišli nikoli več in tudi če bi morda to kdo res želel, pa bodi že kdorkoli. Na prazno mesto Tegetthoffovega spomenika pa bomo postavili raje spomenik onemu, ki bo osvobodil naše Primorje v imenu naše narodne Ideje za nas in ne za avstrijske cesarje.«¹⁰² Turnerju v bran se je postavila katoliška *Straža*, ki v Turnerju vidi pravega »patentiranega Jugoslovana«, Tegetthoffa pa kot zaslužnega za osvojitve Dalmacije izpod Italije. Ponovna postavitve spomenika pa bi popravila krivice vandalizma ob devastaciji leta 1919. Avtor je odprl zanimiv in takrat prav gotovo aktualni razmislek o odstranitvi Tappeinerjevega spomenika,¹⁰³ o sobici, posvečeni Ottokarju Kernstocku (1848–1928), ki je veljal za »najstrupejšega sovražnika Slovencev«. S primeri praks iz Pariza in z Dunaja se je dotaknil vprašanja, kdo so tisti junaki, ki so bili zaslužni za nastanek in tkanje zgodovine.¹⁰⁴

⁹⁸ *Mariborski delavec*, 19. 1. 1919, št. 14, s. p.

⁹⁹ Prav tam, glej tudi: *Slovenski gospodar*, 21. 1. 1919, št. 4, s. p.

¹⁰⁰ *Salzburger Volksblatt*, 21. 1. 1919, št. 16, str. 2; glej tudi: *Innsbrücker Nachrichten*, 22. 1. 1919, št. 18, str. 2. Zanimivo je, da poročanja v mariborskem nemškem časopisu *Marburger Zeitung*, zaenkrat novic o devastaciji ni bilo moč najti.

¹⁰¹ V županovem uradu Turnerja niso niti spoznali, zato je za posredovanje prosil novinarja Pirca, da bi namen svojega obiska sporočil županu. Glej: *Jugoslavija*, 29. 7. 1922, št. 172, str. 3.

¹⁰² *Tabor*, 5. 8. 1922, št. 175, str. 3.

¹⁰³ Spomenik je bil odstranjen po drugi svetovni vojni.

¹⁰⁴ *Straža*, 9. 8. 1922, št. 91, str. 3.

Trnova pot ponovne postavitve spomenika je bila pereči problem tudi v naslednjih letih. Oktobra 1926 je ponovna pobuda postavitve prišla s strani Muzejskega društva, ki mu je takrat predsedoval Franc Kovačič. Mestna občina je bila pripravljena prevzeti stroške postavitve, saj je podstavek še ostal nedotaknjen. O dokončni usodi se je moralo izjasniti samo še veliko županstvo.¹⁰⁵ K tehtnejšemu premisleku so pozvali v mariborskem *Taboru*, kjer so izpostavili hierarhično čaščenje junakov, začeni s kraljem Petrom kot simbolom zmage nad Habsburžani. Zavzemajo se za ohranitev pozitivnega odnosa do pretekle zgodovine, tudi pod habsburško krono.¹⁰⁶ Izrazito negativno mnenje o pobudi klerikalcev za postavitve Tegetthoffovega spomenika je imel časopis *Jutro*, ki je izpostavil nenavadnost, da bi najprej postavili spomenik nemškemu Tegetthoffu in ne osvoboditelju kralju Petru.¹⁰⁷ Na slabo stanje spomenika je opozoril *Slovenec*, ki je poudaril, da se sicer Tegetthoffov spomenik nahaja v veži muzeja, vendar pa je pri tem v preteklosti utrpel strelne poškodbe, vidne na obrazu.¹⁰⁸

Razpravam o spomeniku se je pridružil tudi Janko Glazer, ki je leta 1926 z epigramom z naslovom Tegetthoff opozoril na različno razumevanje do javne plastike: »*Den Platz, den haben sie mir geraubt, / doch blieb mir, gottlob das alte Haupt.*« *Po naše bi brala se ta ideja: / ne vlači preteklosti iz muzeja!*¹⁰⁹ Pozitiven odnos do »mariborskega sina« se odraža tudi pri skrbi za Tegetthoffovo rojstno hišo, kjer so že marca 1867 postavili spominsko tablo, ki je opozarjala na rojstno mesto, leta 1872 so tablo zamenjali z novim napisom.¹¹⁰

Ob stoletnici rojstva viceadmirala se je o pozitivni vlogi Tegetthoffa ter o pobudi postavitve pozitivno razpisal tudi mariborski *Večernik*.¹¹¹ Podobnega mnenja so bili seveda tudi v *Marburger Zeitung*.¹¹² Še pred samo obletnico je lastnik rojstne hiše obnovil napisno tablo z napisom »*Tegetthoffs Geburtshaus*«, o čemer se je pozitivno razpisal časnik *Slovenec*, medtem ko je mariborski *Tabor* poudaril, da bi bilo vendarle potrebno dodati tudi slovenski pripis, skrb nad napisom pa naj prevzame Zgodovinsko društvo.¹¹³ Tegetthoffova rojstna hiša je 28. septembra 1928 po dražbi prešla v last mestne

¹⁰⁵ *Nova doba*, 21. 10. 1926, št. 118, str. 2.

¹⁰⁶ *Tabor*, 24. 10. 1926, št. 242, str. 1.

¹⁰⁷ *Jutro*, 22. 10. 1926, št. 244, str. 3.

¹⁰⁸ *Slovenec*, 26. 10. 1926, št. 245, str. 5.

¹⁰⁹ Premzl, Tegetthoffov spomenik v Mariboru, v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 133.

¹¹⁰ Premzl, Primož, *Rojstna hiša ...*, v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 7.

¹¹¹ *Mariborski Večernik Jutra*, 23. 12. 1927, št. 193, str. 2.

¹¹² *Marburger Zeitung*, 23. 12. 1927, št. 290, str. 2.

¹¹³ *Tabor*, 23. 4. 1927, št. 91, str. 2.

občine, ki je hišo kupila.¹¹⁴ Že čez dve leti, v času županovanja Alojzija Juvana (1886–1960),¹¹⁵ je hišo doletelo rušenje. Mestna občina je prodala hišo novemu lastniku, oblastni hranilnici, ki je hišo morala podreti do 1. aprila 1930 ter novogradnjo prirediti v skladu z novimi regulacijskimi načrti Slovenske in Gosposke ulice.¹¹⁶ Rušitev se je vendarle nekolika zavlekla. Hišo so podirali februarja 1931.¹¹⁷ Na njenem mestu pa je zrastle palača Banovinske hranilnice.

V tem kontekstu je treba omeniti še zanimivo medijsko izpostavljeno prvo-aprilsko potegavščino, ki je pritegnila pozornost tako domačega kot svetovnega tiska. 1. aprila 1931 je Mariborski večernik *Jutra* objavil senzacionalno odkritje Tegetthoffove sablje in kartaginskih zlatnikov, ki so jih našli ob rušitvi admiralove hiše. Avtor ugotavlja, da je rja na sablji posledica krvavega poklica admirala, ki ga je opravljal »na ta način, da je paral trebuhe svojih od morske vode mokrih sovražnikov.«¹¹⁸ Med možnimi kupci sablje pa se v članku omenja *Heeres Museum* iz Berlina in *British Museum* iz Londona.¹¹⁹ Novico so povzeli še zagrebški in beograjski časopisi, novica pa je odmevala tudi v avstrijskih, francoskih, nemških in švicarskih častnikih. O senzacionalni novici pa je poročal tudi *Chicago Tribune*.¹²⁰

Poslednji spomin dediščine »in situ« v rojstnem mestu na junaka viške bitke je bil odstranjen leta 1935, ko so odstranili še granitni elipsasti podstavek, ki je stal na tedanjem Jugoslovanskem trgu, kjer so že gradili pravoslavno cerkev. Pri tem so naleteli na zanimivo najdbo, bakreno škatlo, v katero je bil položen dokument iz leta 1883 iz časa postavitve spomenika ter različne novice.¹²¹ Omenjeno je mestna oblast predala muzeju.

Pereče vprašanje Maribora, ki je po devastaciji nad spomeniki leta 1919 ostal skorajda brez svojih junakov, je bila aktualna vsa 20. leta 20. stoletja. Spomenik mariborskemu županu Andreasu Tappeinerju je na svojem mestu obstal vse do konca druge svetovne vojne.¹²²

¹¹⁴ *Slovenec*, 29. 9. 1928, št. 223, str. 4.

¹¹⁵ Več o njem glej: Fras, Maksimilijan, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas*, Društvo Gledališče Kolenc, 2013.

¹¹⁶ *Jutro*, 24. 9. 1930, št. 221, str. 4., *Jutro*, 27. 9. 1930, št. 224, str. 3.

¹¹⁷ *Jutro*, 11. 2. 1931, št. 34, str. 3.

¹¹⁸ *Mariborski večernik Jutra*, leto V. (XII.), štev. 73, 1. 4. 1931, str. 2.

¹¹⁹ Prav tam.

¹²⁰ Avtor medijske potegavščine je bil Adolf Schaup, ki je poučeval na učiteljskišči, »Realki« in klasični gimnaziji, občasno pa pisal tudi za omenjeni časopis. Glej: Premzl, Primož, *Prvoaprilska potegavščina, ki je prerasla v medijsko potegavščino svetovnih razsežnosti*, v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 140.

¹²¹ *Deutsche Zeitung*, 26. 5. 1935, št. 42, str. 4. O dokumentu in predmetih glej opombi 61, 62.

¹²² Spomenik Tegetthoffa se brez monumentalnega podstavka nahaja danes v Pokrajinskem muzeju Maribor pod inv. št. N. 1576 (v: 183 cm, bron). Ohranjen je tudi spomenik Andreasu Tappeinerju, delo Josefa Kassina iz leta 1904, marmor; v: 243 cm; š: 126 cm; gl.: 71 cm, N. 1620.

TEGETTHOFFOVA ZAPUŠČINA

Kmalu po svečanem odprtju Tegetthoffovega spomenika v Mariboru je umrla njegova mati Leopoldina, ki je mariborski občini zapustila osebne predmete svojega sina.¹²³ Prvo predajo arhivu mariborske občine je opravila že okoli avgusta oziroma septembra 1882, kar lahko izvemo iz pisma Leopoldine, naslovljeno takratnemu mariborskemu županu Ferdinandu Duchatschu (1835–1887)¹²⁴ dne 23. avgusta 1882, ko je mestni občini obljubila diplomo in portret Tegetthoffa. Slednje je nato tudi mestu predala, portret pa je krasil sobo županstva.¹²⁵ Gradivo o Tegetthoffu je v leta 1903 ustanovljenem mestnemu muzeju, ki se je nahajal v Graškem predmestju na takratni *Elisabeth Strasse* (danes Razlagova ulica), v prostorih mestne nadaljevalne šole začelo prihajati od same ustanovitve. Zbiralna politika Muzejskega društva (*Museumsverein*) se je osredotočala na vojno zgodovino, arheologijo, dogodke, povezane z letom 1848, numizmatiko, mestno zgodovino in z obrtno-industrijskim razvojem. Tako je v takratni muzej prišlo kar nekaj orožja iz obdobja turških vpadov, nedavno zgodovino je najbolj zaznamovala meščanska revolucija 1848, arheološka izkopavanja so potekala predvsem na Hajdini v okolici Ptuja,¹²⁶ z dotokom novcev pa je nastajala tudi pestra numizmatična zbirka. Zbiralcem, s predsednikom Amandom Rakom (1847–1919) na čelu društva je bilo jasno, da so nedavni in trenutni gospodarski in politični dogodki že del same zgodovine, ki se mora odražati tudi v muzejski zbirki oziroma zgodovini Maribora. Z leti so predmeti prehajali v različne institucije. Po prvi svetovni vojni je gradivo prevzelo Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko v Mariboru oziroma Muzejsko društvo, deloma je gradivo prešlo v leta 1929 oziroma 1933 ustanovljen Banovinski arhiv v Mariboru ter v prostore študijske knjižnice. Ob številnih selitvah in političnih prevratih pa je sled za marsikaterim predmetom ali njegovo provenienco trajno zabrisana.

Predmeti, vezani na Tegetthoffovo dediščino, so se večinoma ohranili v Pokrajinskem arhivu Maribor in Pokrajinskem muzeju Maribor. Med prvimi

¹²³ Leopoldina je umrla 26. 9. 1883. Pogreba v Gradcu so se udeležili takratni župan, dr. Duchatsch ter predstavnik občinskega sveta I. Bancalari, H. Schleicher in dr. H. Schmiderer. Glej: *Marburger Zeitung*, 28. 9. 1883, št. 116, s. p.

¹²⁴ Več o času županovanja Ferdinanda Duchatscha, glej: Zajšek, Boštjan, Ferdinand Duchatsch – slovenski Nemec oziroma nemški Slovenec, v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 837–872.

¹²⁵ *Marburger Zeitung*, 24. 9. 1882, št. 115, s. p. Glej tudi: *Militär Zeitung*, 3. 10. 1882, št. 79, str. 624.

¹²⁶ Več o izkopavanjih: Pahič, Stanko, Petoviona v mariborskem muzeju, v: *Ptujski arheološki zbornik: ob 100. obletnici muzeja in muzejskega društva*, Ptuj, 1993, str. 283–310.

donatorkami muzeja se omenja Ana Herber, ki je že 25. februarja 1902¹²⁷ darovala listino Mornariške komisije na Dunaju iz leta 1870, s katero so praporščaka Carla Herberja povišali v častnika. Listina je pomembna predvsem zaradi Tegetthoffovega podpisa.¹²⁸ Dobro leto kasneje je darovala še skupinsko fotografijo Tegetthoffa z osebjem.¹²⁹ Ista oseba se je z dopisom obrnila na Muzejsko društvo 3. novembra 1920, kjer je prosila za plačilo Tegetthoffove slike, ki jo je podarila muzeju.¹³⁰ Darovalka se je na Muzejsko društvo obrnila še 4. januarja 1925, kjer je v dopisu poročala, da Hansi Forstner hrani sliko Wilhelma Tegetthoffa.¹³¹ Realka je 22. julija 1903 muzeju poklonila model Tegetthoffovega spomenika v Mariboru¹³² ter fotografijo tega modela.¹³³

Istočasno je darovala tudi mestna občina, ki je muzeju poklonila pergament, s katerim je Marija Terezija 27. julija 1765 dodelila plemiški naziv rodbini Tegetthoff,¹³⁴ častno diplomo, ki jo je Tegetthoffu podelila avstrijska vojna mornarica¹³⁵ ter spominsko medaljo s portretom Wilhelma von Tegetthoffa in alegorijo pomorskih bitk pri Helgolandu 9. maja 1864 in bitke pri Visu 20.

¹²⁷ Herbert Ana je v inventarno knjigo *Museumsvereina* zapisana kot deveta darovalka muzeju.

¹²⁸ Glej: Vrišer, Sergej, Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu, v: *Vojnozgodovinski zbornik* št. 7/2001, str. 26. Listine zaenkrat ni moč identificirati, Sergej Vrišer dokument omenja med arhivskim gradivom, ki se hrani v Fondu Tegetthoff v Pokrajinskem arhivu Maribor.

¹²⁹ Morda gre za fotografijo Tegetthoffa s štabom flote in ladijskimi kapitani z udeleženci bitke pri Visu. Prav tako hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. ZF 944. Bolj verjetno pa je mišljena fotografija Tegetthoffa na fregati Fürst Felix Schwarzenberg iz leta 1865, ki jo hrani PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542. Skupinsko fotografijo Tegetthoffa z oficirji je darovala tudi Johanna Wels iz Gradca. Glej opombo 198.

¹³⁰ Glej PAM, Fond Muzejsko društvo Maribor, Korespondenca: 1207/001_00045.

¹³¹ Glej PAM, Fond Muzejsko društvo Maribor, Korespondenca: 1207/001_00101.

¹³² Iz inventarne knjige *Museumsvereina* ni mogoče razbrati za kateri model gre. V zbirki fotografij hrani Pokrajinski muzej Maribor fotografijo modela spomenika, zelo verjetno narejenega iz mavca. Glej ZF 1286. Slednji v muzeju v fizični obliki ni ohranjen. Realka je takratnemu muzeju poklonila prav ta model. Pokrajinski muzej Maribor hrani sicer model spomenika, narejenega iz voska, ki ga lahko vidimo na fotografiji prostorov muzeja med leti 1938 in 1941, kjer so v prostorih mariborskega gradu razstavljene vse tri zbirke (Muzejskega (Museumsverein Marburg) in Zgodovinskega društva ter zbirko Muzeja Lavantinske škofije). Model je umeščen v sobo, ki tematsko pokriva zgodovino Maribora. Glej POMUM, ZF 1723. Ta isti model vidimo že na omenjenem delu Edvarda Linda, portreta olje na platnu (glej opombo 65), ki se razkriva v ozadju portreta Matthäusa Reiserja. Slednji model je v muzej prinesla Reiserjeva žena, Ida Reiser leta 1904, kar lahko razberemo iz inventarne knjige *Museumsvereina* (glej opombo 138).

¹³³ Predmet hrani Pokrajinski muzej Maribor. Inv. št.: ZF 1286. Neznani avtor, Model Tegetthoffovega spomenika, zadnja tretjina 19. st., črno – bela, 18,3 × 14 cm.

¹³⁴ Pergament je ohranjen v Pokrajinskem arhivu Maribor, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹³⁵ Častne diplome zaenkrat ni mogoče identificirati.

julija 1866 na hrbtni strani.¹³⁶ Veliko mlajša soproga zaslužnega župana Matthäusa Reiserja, Ida Reiser,¹³⁷ je 3. februarja 1904 podarila še drugi model za spomenik Tegetthoffu, ki ga je dobil in hranil njen soprog.¹³⁸

Levji delež Tegetthoffove zapuščine je takratnemu muzeju v večjih razmakih zapustila Josefina Wels iz Gradca. Najprej je 1. marca 1904 predala srebrno žlico z italijanske bojne ladje *Rè d'Italia*,¹³⁹ in vizitke viceadmirala Tegetthoffa.¹⁴⁰ Italijanska bojna ladja *Rè d'Italia* je bila prav gotovo osrednja trofeja bitke pri Visu, saj je Lorber iz Maribora podaril leseni ostanek z omenjene ladje.¹⁴¹ Iz Tegetthoffove zapuščine je Josefina 17. oktobra 1904 zapustila tudi fotografijo barona Constantina II. D'Aspreja pred polkom Kinsky,¹⁴² sliko grofa Radetzkyja,¹⁴³ fotografijo cesarja Franca Jožefa s posadko, s katero je odplul proti Palestini na ogled takrat odprtega Sueškega prekopa, na kateri prepoznamo tudi Tegetthoffa,¹⁴⁴ fotografijo modela Tegetthoffovega

¹³⁶ Spominske medalje ni mogoče identificirati. Spominsko serijo medalj je družini Tegetthoff leta 1874 posvetil v zlati, srebrni in bronasti izvedbi cesar Franc Jožef. Podroben opis glej: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, s. p. (pripis k fotografiji; avtor besedil k slikovnemu gradivu: Primož Premzl).

¹³⁷ Več o Idi Reiser glej: Maver, Aleš, Ravnikar, Tone, »Ein echter deutscher Biedermanns«: Matthäus Reiser in njegovo županovanje v Mariboru, v: *Studia Historica Slovenica*, št. 3, 2017, str. 823–824.

¹³⁸ Zelo verjetno gre za model iz voska, ki ga hrani Pokrajinski muzej Maribor ter ga najdemo upodobljenega tako na Reiserjevem portretu kot na fotografiji stalne razstave muzeja med leti 1924 in 1938. Glej POMUM, ZF 1723. Ida Reiser je istočasno prinesla še poprsje Tappeinerja, ki so ga člani muzejskega društva nemudoma postavili na razstavo ter ga lahko vidimo tudi na razglednici, narejeni kmalu po otvoritvi razstave. Glej, POMUM ZR 316.

¹³⁹ Žlico hrani Pokrajinski muzej Maribor. Glej inv. št. N. 0003642. Na notranji strani žličke je na ročaju vgravirano ime ladje: Von Re d'Italia am 20. Juli 1866. Signacija: SARL&S krona A SS. Na zunanji strani je viden italijanski grb z napisom: ATLANTICA C. TRANS GENOVA. Material: srebro, d: 19 cm. Italijansko bojno ladjo *Rè d'Italia*, ki je sodelovala v bitki pri Visu je potopila avstrijska oklepna Erzherzog Ferdinand Max. Glej: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 69–70.

¹⁴⁰ Vizitke hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁴¹ Predmet je vpisan v Glavni zapisnik muzeja, Zgodovinskega društva v Mariboru 1907–19, pod inv. št. 1489. Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁴² Fotografijo zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁴³ Pokrajinski muzej Maribor hrani dve grafiki omenjenega generala. V tem primeru gre za grafiko z inv. št. N. 7879 (signatura: Bomben, Milano, Lit. Di P. Berlotti; 19. stoletje, v: 35,4 cm, š: 31 cm). Kot druga se v POMUM nahaja grafika z inv. št. N. 8029 (Josef Kriehuber, signatura: Gedr. B. J. Höfelich in Wien, Wien, bei L. T. Neumann, 19. stoletje, v: 28 cm; š: 21 cm); v zbirki fotografij Pokrajinskega muzeja Maribor sta ohranjeni dve fotografiji generala. Glej ZF 898 (foto: M. Lotze, Verona, 1857, 31 × 39,2 cm) in ZF 899 (foto: W. Kremer, po M. Lotze, ok. 1857, 39 × 55,5 cm).

¹⁴⁴ Fotografijo neznanega fotografa hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej ZF 945 (1869, 35,3 × 29,5 cm).

spomenika v Pulju,¹⁴⁵ fotografijo italijanskega admirala Carla Pellionija di Persana,¹⁴⁶ ki je poveljeval italijanskim ladjam v bitki pri Visu, krsto cesarja Maksimilijana I.,¹⁴⁷ njegove posmrtno ostanke je Tegetthoff pripeljal nazaj v domovino, fotografijo oljne slike, ki prikazuje bitko pri Helgolandu 9. 5. 1864¹⁴⁸ ter fotografijo (reprodukcija slike) ladje Cleopatra.¹⁴⁹

Muzej v Mariboru je postal referenčna točka zbiranja Tegetthoffove zapuščine, saj je vpisanih kar 20 različnih darovalcev, ki so hranili predmete, vezane na dediščino. Kapitan Allineritsch Vinzenz je 9. maja 1904 podaril ustnik za cigaro, ki mu jo je podaril Tegetthoff,¹⁵⁰ Krenn Franz je naslednji dan podaril izvestja mariborske latinske gimnazije za leto 1840, kjer je v tretjem razredu zaveden tudi Tegetthoff.¹⁵¹ Pobudnik spodnještajerskih muzejev Franz Ferk¹⁵² je 3. maja 1905 v muzej prinesel dve fotografiji (reprodukciji slik): v bitki pri Visu potopljene italijanske oklepnice Rè d'Italia z reševalno akcijo,¹⁵³ in fregato Jylland, ki je sodelovala v bitki pri Helgolandu, z ostalim danskim ladjevjem v ozadju.¹⁵⁴ Isti je 21. decembra 1908 poklonil še spominski novc iz leta 1864, vezan na mesto Gablenz iz Saškega.¹⁵⁵ Kadetska šola v Mariboru je v sodelovanju z delavnico Južne železnice 18. decembra 1905 izročila sedem metrov dolgo in 400 kilogramov težko verigo iz Tegetthoffove ladje Erzherzog Ferdinand Max, iz katere je poveljeval Tegetthoff,¹⁵⁶ istočasno je šola podarila

¹⁴⁵ Fotografijo hrani Pokrajinski muzej Maribor; glej ZF 942 (foto: L. Mioni, Pulj, ok. 1877, 31,2 × 40 cm).

¹⁴⁶ Fotografije zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁴⁷ Fotografijo hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej ZF 894 (foto: G. Malovich, Trst, ok. 1868, 47 × 34 cm).

¹⁴⁸ Fotografije zaenkrat ni mogoče identificirati. Sicer je slednja zavedena v Baševi inventarni knjigi POMUM pod številko 2903. Fotografija prikazuje konec bitke pri Helgolandu. Gre pa za reprodukcijo oljne slike Franza Hüntna; fotograf H. F. Plate. Podpis pod fotografijo: Ende See gefecht bei Helgoland, den 9. Mai 1864; gemalt F. Hünten; fotograf H. F. Plate. Olje na platnu znamenite bitke pri Helgolandu sicer hrani tudi Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran. Avtor slike je Josef C. B. Püttner (1821–1881).

¹⁴⁹ Fotografijo (reprodukcija slike) hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej ZF 896 (J. Hatymik (?), 1865, 36,6 × 29 cm).

¹⁵⁰ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁵¹ Izvestje hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁵² Več o njem glej: Golija, Maja Godina, Franc Ferk in njegov pomen za muzejsko in narodopisno dejavnost na Slovenskem Štajerskem, v: *Traditiones: zbornik inštituta za slovensko narodopisje*, 2006, št. 1, str. 207–218.

¹⁵³ Fotografijo (reprodukcija slike) hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej ZF 897. (po l. 1866, brez signacije, 51,5 × 38,8 cm).

¹⁵⁴ Fotografijo (reprodukcija slike) hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej ZF 895 (po l. 1864, signacija: S. G. MIDT & MALLING KJOBENHAVN, 37,9 × 30,2 cm).

¹⁵⁵ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁵⁶ Veriga je bila v inventarno knjigo *Museumsvereina* inventarizirana pod številko 1990.

še dva dela oziroma srednja člena verige iz poveljujoče ladje¹⁵⁷ ter zgornji del člena verige z napisom: »*Tegetthoff in der Schlacht von Lissa 1866*« na eni ter: »*Ankerkette des Flaggenschiffes 1866*«¹⁵⁸ na drugi strani.

Obsežno zapuščino Tegetthoffove družine je hranila tudi Mouritzer Babette, sestra Wilhelmove matere Leopoldine Tegetthoff. Slednja je iz zapuščine svoje sestre muzeju 10. marca 1906 predala slikovno gradivo: portret Leopoldine von Tegetthoff, rojene Czermak,¹⁵⁹ portret Carla von Tegetthoffa (1790–1858),¹⁶⁰ portret Wilhelma Tegetthoffa,¹⁶¹ portret Wilhelmovega brata, Albrechta von Tegetthoffa (1841–1871),¹⁶² sliko Wilhelma kot gojenca avstrijskega Mornariškega kadetskega kolegija v Benetkah,¹⁶³ iz zapuščine Wilhelma von Tegetthoffa pa je predala sliko (verjetno olje na platnu) bitke pri Helgolandu¹⁶⁴ ter sliko (verjetno olje na platnu) bitke pri Visu.¹⁶⁵

Muzejsko društvo je 1. junija 1906 na licitaciji pridobilo majhen križ iz lesa, ki ga je leta 1869 prinesel Tegetthoff iz Jeruzalema,¹⁶⁶ Swer Alois je 9. junija 1906 predal sedem komadov odlikovanj oziroma redovnih oznak iz posesti

¹⁵⁷ Člena sta inventarizirana v Pokrajinskem muzeju Maribor pod inventarnima številka N. 3696 in N. 2696/2.

¹⁵⁸ Člen verige je inventariziran v Pokrajinskem muzeju Maribor pod inventarno številko N. 3697.

¹⁵⁹ Portreta trenutno ni mogoče identificirati. Pokrajinski arhiv Maribor hrani dve fotografiji Leopoldine. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542. Pokrajinski muzej Maribor hrani fotografijo Leopoldine. Glej POMUM, ZF 564. Glej opombo 187.

¹⁶⁰ Verjeno gre v tem primeru za portret Wilhelmovega očeta Carla, narejenega leta 1815, ki ga je hranila doma. Portreta žal ni moč identificirati. Fotografijo portreta je muzeju predal Ottokar Dalmata leta 1909. Glej opombo 180. Morda, a manj verjetno, gre v tem primeru dejansko za fotografijo Wilhelmovega brata Carla (1826–1881). Fotografijo slednjega hrani PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁶¹ Verjetno gre za grafiko Tegetthoffa z njegovim podpisom, ki je v muzej prišla pred letom 1914. Natančna provenienca v Baševi knjigi (št. 4952) ni podana. V. R. Beyer – E. Doby: Portret Wilhelma Tegetthoffa, v: 43 cm, š: 35 cm. Pod grafiko podpis: Wilhelm Tegetthoff Vizeadmiral; signacija: Gez. V. R. Bayer; Gest. V. E. Doby. POMUM, N. 944. Morda pa gre za portret, ki ga hrani Pokrajinski muzej Maribor pod inv. št. N. 10659. Lesorezna plošča s portretom W. Tegetthoffa, v: 25 cm; š: 23 cm.

¹⁶² Verjetno gre za portret, ki ga hrani Pokrajinski muzej Maribor pod inv. št. N. 899 (Neznani avtor, tisk, platno, v: 60 cm; š: 42 cm.).

¹⁶³ Sliko hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542. Objava v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866* (avtor spremnega teksta h gradivu Primož Premzl), str. 14.

¹⁶⁴ Morda gre za olje na platnu, delo Josefa C. B. Püttnerja (1821–1881), ki prikazuje bitko pri Helgollandu z gorečim jamborom na fregati Fürst Felix Schwarzenberg. Delo hrani Pomorski muzej »Sergeja Mašera« Piran.

¹⁶⁵ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁶⁶ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

Wilhelma Tegetthoffa.¹⁶⁷ Karl Hribovšek¹⁶⁸ je 9. junija 1906 muzeju najprej daroval podobico sv. Jurija, ki jo je imel Tegetthoff med bitko pri Visu 20. julija 1866 na poveljniški ladji Erzherzog Ferdinand Max,¹⁶⁹ 7. decembra 1908 pa še daljnogled, ki ga je Tegetthoff uporabljal v bitki pri Visu.¹⁷⁰

Obsežno predajo Tegetthoffovih predmetov je podaril kaplan Anton Stergar,¹⁷¹ ki je 28. junija 1906 prinesel podobo z napisom Maria de Guadelupe. Bila je last Wilhelma, ki je podobico prinesel na poti iz Mehike leta 1867,¹⁷² isti je prinesel še fotografijo Leopoldine,¹⁷³ Albrechta¹⁷⁴ ter vabila Wilhelma, Leopoldine in Carla,¹⁷⁵ vizitke Leopoldine Tegetthoff¹⁷⁶ in pisma Leopoldine.¹⁷⁷

Med darovalci je tudi Reiser Josef, ki je 28. avgusta 1906 daroval sliko Wilhelma Tegetthoffa,¹⁷⁸ isti je 12. junija 1906 prinesel še sliko (neznane) bitke na

¹⁶⁷ Predmetov zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁶⁸ Karl Hribovšek (1846–1916) je gimnazijo obiskoval v Celju, teologijo pa v Mariboru. Služboval je v Gornjem gradu in Žalcu kot kaplan, nato v Celju kot nemški pridigar in katehet, 1882–90 je bil spiritual v mariborski bogoslovnici, 1890 je postal stolni kanonik, 1901 stolni dekan in 1907 stolni prošt. Od 1890 je bil 12 let ravnatelj bogoslovnice, 1901–09 je na bogoslovnem učilišču predaval pastoralno teologijo. Leta 1897 ga je imenoval papež za hišnega prelata. Bil je dopisni član centralne komisije za varstvo zgod. in umetnostnih spomenikov. Glej: SBL, 3. zv., 1928, str. 354.

¹⁶⁹ Podobico hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁷⁰ Predmet hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej N. 12082. Signacija londonskega podjetja Elliott Brothers.

¹⁷¹ Anton Stergar (1879–1954). Po končani gimnaziji v Mariboru se vpiše na bogoslovje, v duhovnika posvečen leta 1901. Služboval je v Starem trgu pri Slovenj Gradcu in v Laškem. Med leti 1903 in 1916 je bil pri sv. Magdaleni v Mariboru, kjer je nazadnje opravljal delo župnika in dekana. Glej: SBL, 1971, 11. zv., str. 473.

¹⁷² Mati Božjo Guadelupsko hrani Pokrajinski muzej Maribor. Glej inv. št. N. 8053. Mati Božja je v obrobem cvetnem vencu, v kotih vidne priprošnje Mariji. Na hrbtu lastno-ročni zapis Tegetthoffove matere: »*Mein treuer Sohn Wilhelm selbst mitgebracht. Mexico. 1867.*« Tegetthoff; litografija, 45 × 35 cm. Podobico omenja tudi Vrišer v članku: Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu, v: *Vojnozgodovinski zbornik*, št. 7/2001, str. 22.

¹⁷³ Verjetno gre za fotografijo, ki jo hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁷⁴ Verjetno gre za fotografijo, ki jo hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁷⁵ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁷⁶ Vizitke hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁷⁷ Pisma hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Glej PAM, fond Tegetthoff Viljem, št. 1542.

¹⁷⁸ Gre za fotografijo in ne sliko. Fotografijo je darovala mariborskemu županu dr. Mättheusu Reiserju, Wilhelmova mama leta 1875. Fotografijo je nato Muzejskemu društvu podaril Josef Reiser. Verjetno gre za fotografijo, ki jo danes hrani Pokrajinski muzej Maribor pod inv. št. ZF 941.

morju.¹⁷⁹ Generalmajor Ottokar Dalmata pa je najprej 14. aprila 1909 podaril fotografijo Wilhelmovega očeta Carla von Tegetthoffa, narejene po portretu iz leta 1815,¹⁸⁰ isti je 21. januarja 1912 daroval še spominski novc,¹⁸¹ 29. junija 1913 pa še fotografijo Tegetthoffove rojstne hiše v Mariboru.¹⁸²

Helene Bauer, rojena Bindlechner je 1. septembra 1909 podarila litografijo bitke pri Visu.¹⁸³ Istočasno je podarila še dve sliki na steklo, za kateri pa ne moremo z gotovostjo trditi, da sta nekoč bili v lasti Tegetthoffa. Na prvi sta upodobljena Venus in Amor,¹⁸⁴ druga pa prikazuje Neptuna in Amfitrite.¹⁸⁵ Oboje se mitološko navezuje na morje.

Obsežno donacijo predmetov, ki se navezujejo na Tegetthoffovo življenjsko pot, je 17. oktobra 1909 muzeju darovala Johanna¹⁸⁶ Wels iz Gradca. Darovala je fotografijo Tegetthoffove matere Leopoldine,¹⁸⁷ svilen šal,¹⁸⁸ vrč iz kositra,¹⁸⁹ malo železno šatuljo,¹⁹⁰ spominski dekret Josefa H. Czernaka, datiran 20.

¹⁷⁹ Gre za zapuščino Alojza Swera. Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati. Verjetno gre bodisi za bitko pri Visu ali Helgolandu.

¹⁸⁰ Verjetno gre za fotografijo, ki jo hrani Pokrajinski muzej Maribor. Glej ZF 943. Fotografija je bila narejena okoli leta 1909. Pod fotografijo napis: »Obersten Franz Karl von Tegetthoff; geb. 1790 – gest. 1858. Vater des K. und K. Viceadmirals Wilhelm von Tegetthoff, sieger von Helgoland und Lissa. Die photographie würde von seinem Miniporträt aus dem Jahre 1815 abgenommen und zeigt den darstellten als Oberstenrank des Infanterieregiments No. 47 die dekoration auf seiner Brust ist das »Kanonenkreuz«. Das Porträt ist im Besitze der Frau Mouvitzer Babette in Graz, einer zur Familie Tegetthoff in nerwenaspferlichten Beziehungen stehenten Dame. 1909.« Avtor fotografije: H. Prader, Fotografija Carla Tegetthoffa (1790–1858), začetek 20. st., črno – bela, 43,9 × 55,5 cm.

¹⁸¹ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁸² Verjetno gre za fotografijo, sicer neznanega avtorja, ki jo hrani Pokrajinski muzej Maribor pod inv. št. ZF 893 (ok. 1913, 36,7 × 31,2 cm).

¹⁸³ Predmet hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. N. 8023. Založba: H. Gerhard, Bitka pri Visu leta 1866, 3/3 19. st., Dunaj, tonska litografija, v: 32 cm; d: 44 cm.

¹⁸⁴ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁸⁵ Predmet hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. N. 1488. Slika je v posrebrenem okvirju. Neptun in Amfitrita obdana s puti. Datirana v leto 1791. Verjetno kopija.

¹⁸⁶ Pred tem je kot darovalka vpisana Josefine Wels. Johana je živela v Gradcu na takratni Heinrich Straße 6.

¹⁸⁷ Verjetno gre za fotografijo, ki jo hrani Pokrajinski muzej Maribor pod inv. št. ZF 564 (Neznani avtor, fotografija na steklo, 2/2. 19. stoletja, 18,5 × 22 cm).

¹⁸⁸ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁸⁹ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁹⁰ Predmet hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. N. 5502. Šatulja je pravokotne oblike, na štirih nogah v obliki levjih šap. Vse stene in nekoliko dvignjen pokrov preprežene z viticami; viden pravokotni ščitek sredi pokrova. Morda gre za izdelek češke livarne. Izvor: Češka (?), 1. pol. 19. st., železo, v: 7 cm; š: 17 cm; d: 10,5 cm.

julija 1861,¹⁹¹ pozdravno pismo oziroma zdravico društva Friedricha Schillerja iz Trsta, datirano 29. avgusta 1866 in naslovljeno na Tegetthoffa,¹⁹² pesem bitke pri Visu avtorja Josepha von Maroičiča di Madonne del Monte,¹⁹³ datirane v november 1877 na Dunaju,¹⁹⁴ naslovni list Tegetthoffove koračnice, posvečene zmagovalcem bitke pri Visu, avtorja Philippa H. Poelmahna,¹⁹⁵ imenik rimskih cesarjev,¹⁹⁶ 20 slik avstrijske vojske iz let 1614 do 1873.¹⁹⁷ 28. oktobra istega leta je darovala še dva predmeta, in sicer fotografijo poveljnikov avstrijskih bojnih ladij, ki so sodelovali v bitki pri Visu leta 1866,¹⁹⁸ ter grb rodbine Wels.¹⁹⁹ Johanna se je odločila za še eno večjo donacijo, ki se vsaj posredno veže na Tegetthoffovo zapuščino. Dne 8. maja 1910 je darovala 5 različnih vojaških odlikovanj za zasluge,²⁰⁰ dve vojaški odlikovanji »*Kanonenkreuz*«,²⁰¹ spominsko medaljo iz leta 1873,²⁰² 35 različnih bakrenih novcev,²⁰³ dve stari pištoli,²⁰⁴ dve kitajski skodelici s podstavkoma,²⁰⁵ vrček

¹⁹¹ V inventarni knjigi *Museumsvereina* je pripis, da bi se naj dokument nahajal v Banovinskem arhivu od leta 1929. Oblastni arhiv v Mariboru je bil ustanovljen 19. junija 1929. Kot javni arhiv pa je začel šele 20. aprila 1933, glej: Potočnik, Dragan, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918–1941*, Litera, str. 203–204; dokumenta v arhivu zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁹² Dokument se nahaja v PAM, fond Wilhelm Tegetthoff. Dokument omenja tudi Sergej Vrišer v članku: Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu, v: *Vojnozgodovinski zbornik*, št. 7/2001, str. 22.

¹⁹³ Baron Joseph von Maroičič di Madonna del Monte (1812–1882) je bil oficir Avstrijske monarhije, prejemnik številnih odlikovanj, med drugim tudi reda Marije Terezije. Glej BLKÖ, zv. 17, str. 2.

¹⁹⁴ Dokument se nahaja v Pokrajinskem arhivu Maribor. Glej: PAM, fond Wilhelm von Tegetthoff, 1542. Dokument omenja tudi Vrišer v članku: Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu, v: *Vojnozgodovinski zbornik*, št. 7/2001, str. 22.

¹⁹⁵ Dokument se nahaja v Pokrajinskem arhivu v Mariboru, fond Wilhelm Tegetthoff. Naslovni list, okoli 1867, litografija, 32, 5 × 25,5. Objava v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866* (besedila k fotografijam Primož Premzl), str. 84, 85.

¹⁹⁶ Dokumenta zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁹⁷ Verjetno so mišljene fotografije, narejene po slikah. Fotografij oziroma slik zaenkrat ni mogoče identificirati.

¹⁹⁸ Zelo verjetno gre za fotografijo, ki jo najdemo v Pokrajinskem muzeju Maribor pod inv. št. ZF 944 (Neznani avtor, zadnja tretjina 19. st., črno – bela, 46,7 × 62,2 cm). Podobno fotografijo je darovala že Herber Ana. Glej opombo 129.

¹⁹⁹ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²⁰⁰ Predmetov zaenkrat ni mogoče identificirati.

²⁰¹ Predmetov zaenkrat ni mogoče identificirati.

²⁰² Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²⁰³ Novcev zaenkrat ni mogoče identificirati.

²⁰⁴ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²⁰⁵ V POMUM je ohranjena ena skodelica (inv. št.: N. 0007394). Gre za skodelico za črno kavo ali čaj iz tankega imari porcelana, poslikana deloma pod glazuro, deloma nad glazuro v modri, rdeči in zlati barvi s cvetličnimi vejicami. Izvor: Japonska, 18/19. st., porcelan, v: 4 cm, premer ustja: 7 cm; preostalih predmetov ni mogoče identificirati.

za kavo v neorokokojski obliki,²⁰⁶ šatuljo s premičnim pokrovom v obliki knjige, ki se je uporabljala kot kaseta za igralne karte,²⁰⁷ šatuljo,²⁰⁸ malo sliko relikvije,²⁰⁹ manjšo sliko,²¹⁰ morske školjke,²¹¹ pozlatenega orla za čako,²¹² šatuljo, okrašeno z biserno matico,²¹³ posodico za igle z biserno matico²¹⁴ ter malo šatuljo z biserno matico.²¹⁵

Med darovalce oziroma zbiralce Tegetthoffove dediščine se je vpisal tudi Richard Basso baron Goedel-Lannoy (1854–1930),²¹⁶ oficir mornarice, ki je v dar prejel visečo ladijsko posteljo. Predmet je Muzejskemu društvu daroval 13. novembra 1912.²¹⁷

Med prvo svetovno vojno, 1. avgusta 1916, je Alois Waidacher daroval kelih, katerega je na svoji ladji držal poveljujoči bitke pri Visu Wilhelm von Tegetthoff.²¹⁸

S tem Tegetthoffove dediščine seveda ni konec. Ob že omenjeni oljni sliki bitke pri Helgolandu, ki jo hrani Pomorski muzej v Piranu, hranijo v istem muzeju tudi mizo in štiri stole iz častniške kajute Tegetthoffove poveljniške ladje. Slednje je bilo po drugi svetovni vojni ponujeno v odkup mariborskemu muzeju, a ga je v svojo zbirko pridobil že omenjeni piranski Pomorski muzej.

²⁰⁶ Predmet hrani POMUM. Vrček, angleške izdelave, inv. št. N.0003021. signatura: 41 JAMES DIKON & SONS 262. Vrček je narejen iz alpake (zlitine bakra, niklja in cinka); izvor: Anglija, sredina 19. stoletja, material: alpaka, v: 12 cm.

²⁰⁷ Predmet hrani POMUM, inv. št. N. 0005836; neznan izvor, 19. st., les, v: 4,5 cm; š: 19,1 cm; g: 12,5 cm.

²⁰⁸ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²⁰⁹ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²¹⁰ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²¹¹ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²¹² Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²¹³ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati. V POMUM se hrani sicer šatuljica okrašena z biserno matico, vendar pa provenienca ni zadovoljivo izpričana. Glej N. 4079.

²¹⁴ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²¹⁵ Predmeta zaenkrat ni mogoče identificirati.

²¹⁶ Richard Basso je bil posvojenec Hermana barona Goedel-Lannoyja, ki je bil poročen s Klementino pl. Sirk. Imela sta štiri otroke, ki pa so umrli v otroštvu. Richard Basso je leta 1884 prejel naziv barona, udeležil se je tudi avstrijske polarne odprave na otok Jana Mayena v letih 1882 in 1883. Glej: Vidmar, Polona, *Umetnostna galerija Maribor v palači Goedel-Lannoy*, str. 45–46. Posteljo je Tegetthoff uporabljal še kot korvetni kapitan. V knjigi Museumsverein pripis, da je posteljo verjetno kupil v Južni Ameriki v Braziliji, leta 1862 jo podaril baronu Henryju Blangyju. Glej tudi: Vrišer, *Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu*, str. 26.

²¹⁷ Predmet se hrani v Pokrajinskem muzeju Maribor. V inventarni knjigi Museumsvereina je zabeležen pod zaporedno številko 4533.

²¹⁸ Predmet se hrani v Pokrajinskem muzeju Maribor z inv. št. N. 0003581. Kelih ima stopničasto dvignjeno okroglo nogo, s širokim stebлом s prstanom. Kupa je v spodnji tretjini čašasto izbočena, v zgornjih dveh tretjinah koničasto razširjena. Znotraj pocinkana; 19. stoletje; material in tehnika: baker, pocinkano; v: 15 cm; pr. ustja: 9,5 cm; pr (dna): 8,5 cm.

Pred prvo svetovno vojno je bilo marsikaj shranjenega tudi v mornariškem muzeju v Pulju, a se je slednje po prvi svetovni vojni razgubilo.²¹⁹ Danes se dediščina, vezana na vojaške uspehe Tegetthoffa nahaja tudi v Muzeju vojaške zgodovine na Dunaju,²²⁰ obsežno gradivo grafik, fotografij in osebne korespondence hranijo tudi v Avstrijski nacionalni knjižnici, Hrvaški pomorski muzej v Splitu hrani medalje vezane na Tegetthoffa in njegove pomorske dosežke, mnogo pomembnih drobcev, pa se prav gotovo nahaja tudi pri zasebnih zbirateljih.²²¹

Med muzealijami, hranjenimi v Pokrajinskem muzeju Maribor je ostalo odprto vprašanje provenience fotografije Tegetthoffa na parah,²²² fotografije Tegetthoffovega spomenika, narejene pred letom 1913²²³ in lesorezne plošče s portretom Tegetthoffa.²²⁴ Tegetthoffov mit je znova oživel ob koncu 30. let 20. st., ko je Pokrajinski muzej Maribor v dar prejel grafiko Tegetthoffa iz leta 1939, avtorja Pipa Petelna, ki je med drugo svetovno vojno v Mariboru deloval kot poverjenik za kulturo in s tem bil posledično pristojen tudi za muzej v gradu.²²⁵

MUZEOLŠKE INTERPRETACIJE TEGETTHOFFOVE DEDIŠČINE

Mariborsko muzejsko društvo, ustanovljeno 31. maja 1902, je med svoje prioritete uvrstilo spodbujanje zanimanja za zgodovino in narodopisje, umetno obrt in naravoslovne znanosti Maribora in okolice. Delovanje društva je bilo podkrepljeno z vodilom ohranjanja nemške podobe in zgodovine mesta.²²⁶ Postavljena razstava je prevzela vlogo komunikacije z javnostjo.²²⁷

²¹⁹ Vrišer, *Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu*, str. 26–27.

²²⁰ V omenjenem muzeju je bil svoj čas na ogled spominski novc zmage bitke pri Visu ter sablja in epolete viceadmirala Wilhelma von Tegetthoffa. Glej: Hannes Leidinger, Verena Moritz, *Die Last der Historie. Das Heeresgeschichtliche Museum in Wien und die Darstellung der Geschichte bis 1945*, v: Dirk Rupnow, Heidemarie Uhl, *Zeitgeschichte Ausstellen in Österreich, Museen – Gedenkstätten – Ausstellungen*, Bohlau, Wien, Köln, Weimar, 2011, str. 22.

²²¹ V Mariboru je potrebno omeniti predvsem galerista in založnika Primoža Premzla, soavtorja in urednika monografije o Tegetthoffu, ki pripravlja tudi zasebni muzej, posvečen Tegetthoffu. Sodeloval je tudi na razstavi o bitki pri Visu v Hrvaškem pomorskem muzeju v Splitu. Več o tem glej: <http://www.primozpreml.si/profile/primoz-preml/>

²²² Glej opombo 23.

²²³ Glej opombo 74.

²²⁴ Glej opombo 162.

²²⁵ Pipo Peteln, portret W. Tegetthoffa, 1939, lesorez. Inv. št. POMUM, N. 18031.

²²⁶ Golija, Maja Godina, *Muzejsko društvo in ustanovitev mestnega muzeja v Mariboru*, v: *Studia Historica Slovenica*, 2004, št. 2–3, str. 409.

²²⁷ Maroević, Ivo, *Uvod u muzeologiju*, str. 200.

Razstava muzejskega društva se je osredotočila na prikaz kulturne zgodovine Maribora z okolico. Društvo je ob Mariboru pokrivalo še območja Pohorja, Kozjaka, Dravske doline, Slovenskih goric in Dravskega polja. V posebnem delu je bila prikazana tudi naravoslovna zbirka.

V ozadju se je seveda skrivala tudi ideja naroda, po drugi strani pa izhaja iz meščanske paradigme dobrega, lepega in resničnega, kar se neposredno odraža tudi na zbiralni politiki. Lepi predmeti krepijo estetski čut in meščanskega duha, mestotvorni predmeti pa opozarjajo na moralno odgovornost mestne oblasti, ki je v službi dobrega in pravičnega, kot to izražajo že simboli mestnega sodnika.²²⁸

Postavitev razstave v Mariboru je moč interpretirati s pomočjo razglednice, izdane med letom 1903 in 1909²²⁹ kot tudi s pomočjo natančne reportaže avstrijskega paleografa dr. Carla Wesellyja (1860–1931) v časopisu *Urania* iz leta 1909.²³⁰

Razstava Muzejskega društva je bila na ogled v treh sobah, v četrti pa je bila urejena društvena knjižnica. Muzej je do takrat zbral 6530 predmetov,²³¹ ki so zajemali prirodoslovno in kulturnozgodovinsko zbirko. Prikazana je bila flora in favna takratne Spodnje Štajerske, predvsem mineralogija in geologija.

²²⁸ Prav o slednjih je tekla razprava že v poletnih mesecih 1886, ko je bila zaznati prva stiska o usodi mariborske dediščine, ki so jo sicer predajali v graški *Joanneum*. Sodelujoči so sklenili, da bodo ključne predmete, ki zaznamujejo kulturno zgodovino mesta začasno zadržali še v mestu, dokler se dokončno ne odloči o njihovi usodi oziroma ustanovi muzej. Ivan Schmiderer izpostavi meč in žezlo mestnega sodnika, prav tako zastavi iz leta 1791 in 1848, ki bi ostali v prostorih mestne hiše. V slednji so se tako do ustanovitve mestnega muzeja hranili reprezentativni predmeti za mesto, ki so vključevali tudi Tegetthoffovo dediščino. Glej: *Marburger Zeitung*, 6. 6. 1886, št. 86, str. 2–3; glej tudi: *Marburger Zeitung*, 4. 7. 1886, št. 80, str. 3. Več o funkciji mestnih hiš glej tudi: Sapač, Igor, Rotovži, v: Sapač, Igor, Lazarini, Franci, *Arhitektura 19. st. na Slovenskem, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Fakulteta za arhitekturo*, 2015, str. 132–135.

²²⁹ Glej Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. ZR 316, Založba: J. R. Wagner, črno bela, 14 × 9 cm. Sama postavitev razstave, ki jo razkriva razglednica, narejena med leti 1903 in 1909, nam razkriva, da so v ospredje postavljeni družbeni pojavi, s katerim se je meščanstvo najbolj identificiralo: bivalna kultura, meščanska revolucija 1848 ter deželna oziroma narodna zavest, ki je na prehodu 19./20. stoletja bila že močno izražena na Spodnjem Štajerskem.

²³⁰ *Urania: Illustrierte populärwissenschaftliche Wochenschrift*, letnik II., št. 45, 6. 11. 1909, str. 709–711.

²³¹ V muzejsko knjigo Muzejskega društva (*Museumsverein*) je bilo konec leta 1909 vpisanih 3361 predmetov. Vsi predmeti torej niso imeli svoje številke, ampak so se vezali na sklope, kar je bilo pogosto v prirodoslovni zbirki. Sklepati pa je tudi mogoče, da so bili razstavljeni tudi neinventarizirani predmeti (domnevno tisti, katerih lastništvo ni bilo dorečeno, oziroma predmeti, ki so jih posamezniki samo posodili za namene razstave, kar je bila povsem običajna praksa na začetku muzealstva). Glej: *Urania*, 6. 11. 1909, str. 709, opomba 1.

Kulturna zgodovina je v izhodišču prevzela kronološki model interpretacije. Razstavljeni so bili predmeti od prazgodovine do sodobnosti. Na razstavo so bile umeščene vidne osebnosti nemškega miselnega sveta in prostora, ki so pomembneje zaznamovali tudi Maribor. Omeniti velja skladatelja Huga Wolfa (1860–1903),²³² ki je obiskoval gimnazijo v Mariboru, dramatika in igralca Ludwika Anzengruberja (1839–1889),²³³ ki je med leti 1860 in 1867 deloval v mariborskem gledališču, pevko Amalijo Joahinn (1839–1899),²³⁴ filozofa in darvinista Bartholomäusa Carnerija (1821–1909),²³⁵ ter mariborskega pesnika Ottokarja Kernstocka (184–1928).²³⁶ Amand Rak je torej na razstavo uvrstil sodobnike, ki so pomembneje zaznamovali mariborsko družabno življenje, nekateri med njimi (Carneri, Kernstock) so v času postavitve še delovali.

Mestni muzej v Mariboru je že od začetka prevzel skrb za premično dediščino Tegetthoffa. V novoustanovljenem muzeju leta 1903 je bilo še pred prvo svetovno vojno na takratni *Elisabeth Strasse* (danes Razlagova ulica) moč videti admiralove osebne predmete, ki so bili razstavljeni v posebnem prostoru. Obiskovalec je lahko občudoval sočasne predmete, ki so jih darovalci postopoma prinašali na ogled. Novembra 1909 so razstavo obogatili portreti njegove družine, očeta, matere in sina, miniaturna slika Tegetthoffa kot učenca vojaške akademije v Benetkah, diploma za plemiški naziv, podpisala jo je Marija Terezija dne 27. junija 1765, program gimnazije v Mariboru iz l. 1840, ki jo je obiskoval omenjeni, daljnogled Tegetthoffa iz znamenite bitke pri Visu, kar je daroval O. Reiser, srebrno žlico iz Tegetthoffove zapuščine je darovala Josefine Wels, slika Sv. Jurija, ki jo je narisal mornar na ladji v času bitke pri Visu, dar prelata Karla Hribouscheka, priznanje za predanost in hrabrost ob bitki pri Visu ter sveto podobo iz otoka Guadelupe s pripisom njegove matere iz l. 1867, ki jo je daroval kaplan Sterger.²³⁷

²³² Več o Hugo Wolfu v Mariboru glej: Špendal, Manica, Maribor, mesto prvih ustvarjalnih začetkov Huga Wolfa: ob 100. obletnici skladateljeve smrti, v: *Studia Historica Slovenica*, letnik 3, št. 2–3, str. 213–225. Omenjene fotografije zaenkrat ni mogoče identificirati. Fotografijo mladega Huga Wolfa sicer hrani tudi PAM.

²³³ Več o Ludwiku Anzengruberju glej: Hartman, Bruno, Trije odlični nemški gledališčniki v Mariboru, v: Bruno Hartman, *Maribor – dogajanja in osebnosti*, Litera, 2009, str. 219–249. Omenjene fotografije zaenkrat ni mogoče identificirati.

²³⁴ Več o Amaliji glej: Špendal, Manica, Amalie Scheeweiss Joachim (1833–1899), v: *Studia Historica Slovenica*, letnik 10, št. 2/3, str. 707–716. Ohranjena fotografija v POMUM, inv. št. ZF 925. Reprodukcijska je uvrščena na stalno razstavo muzeja v razdelku Portret meščanstva.

²³⁵ Več o njem glej: Habjanič, Oskar, Darwinizem na Slovenskem, v: *Zgodovinski časopis*, letnik 70, št. 1/2, str. 98–126. Omenjene fotografije zaenkrat ni mogoče identificirati.

²³⁶ Več o njem glej: Pungartnik, Marjan, Književniki, v: *Nemci in Maribor* (ur. Jerneja Ferlež), str. 186–188. Morda gre za fotografijo, ki jo hrani PAM, fond Zgodovinsko društvo Maribor SI_PAM/1212/034_00062.

²³⁷ *Urania*, 6. 11. 1909, str. 710.

Muzejski predmeti so služili tudi kot podlaga eni prvih monografij o Tegetthoffu, ki jo je pred letom 1910 napisal pedagog in pisatelj, v Celju rojeni Leo Smolle (1848–1920).²³⁸ Delo z naslovom *Wilhelm von Tegetthoff, ein Held zur See: historische Erzählung: mit 20 Abbildungen*, je izšlo v Gradcu.²³⁹

Intenzivna zbiralna politika je vodstvo muzeja prisilila, da so mrzlično iskali nove prostore, ki so jih dobili na takratni Reißer Gasse (danes Cankarjeva ulica) v nekdanji jetnišnici. Na svečani otvoritvi januarja 1916 so se gostje zbrali v »Kaiserzimmer«, po otvoritveni slovesnosti pa jih je vodja muzeja Amand Rak kar dve uri vodil po zbirkah.²⁴⁰ Komunikacijo z mestom je vzpostavljala tudi napis »MUSEUM« in z verjetno mestnim grbom nad vhodnim portalom. Na fasadi stavbe sta bili dve povečavi, delo na polju in idilična krajina.²⁴¹

Po prvi svetovni vojni²⁴² se je Tegetthoffova dediščina soočila z novo državno tvorbo, večjo težo in skrb za premično dediščino pa je prevzelo Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko, ki si je svoje prostore z manjšo muzejsko sobo uredilo v Narodnem domu. Prostorska stiska po prvi vojni je narekovala združitev obeh zbirk na lokaciji (nemškega) Muzejskega društva, do katere

²³⁸ Leo Smolle je kot profesor zgodovine in filozofije poučeval v Znojnem, Brnu in na Dunaju. Napisal je več kot 50 del, med njimi izstopajo domoljubna dela ter številne biografije. Glej: *ÖBL* 1815–1950, zv. 12 (Lfg. 58, 2005), str. 380.

²³⁹ Monografijo je kupilo Muzejsko društvo pri Heintzu za dve kroni, 16. novembra 1910. Danes jo hranijo v Univerzitetni knjižnici Maribor, v zbirki raritet št. 22684/18. V monografiji so objavljene: fotografija Tegetthoffove matere (POMUM. ZF 564), fotografija očeta, narejene po predlogi iz leta 1815 (POMUM ZF 943), fotografija rojstne hiše (POMUM ZF 893), fotografija Tegetthoffa med šolanjem v Benetkah (glej PAM, fond Tegetthoff), fotografija Benetk (neznani kraj hrambe), fotografija Kaira (neznani kraj hrambe), fotografija Wilhelma Tegetthoffa iz posesti njegove matere (PAM, fond Tegetthoff), fotografija iz brazilskega pragozda (neznani kraj hrambe), fotografija (po olju Püttnerja) bitke pri Helgolandu (neznani kraj hrambe, glej opombo 148), fotografija grba rodbine Tegetthoff iz obdobja Marije Terezije (PAM, fond Tegetthoff), portret Tegetthoffa po bakrorezu Klause (neznani kraj hrambe), panoramska fotografija Visa (neznani kraj hrambe), prikaz bitke pri Visu (neznani kraj hrambe), fotografija (narejena po olju Duranda iz Pariza) potopa italijanske vojne ladje *Re d'Italia* (neznani kraj hrambe), podobica sv. Jurija (PAM, fond Tegetthoff), dokument, datiran 20. julija 1866 v Pulju (PAM, fond Tegetthoff), fotografija makete Tegetthoffovega spomenika (POMUM ZF 1286), fotografija Tegetthoffovega nagrobnega spomenika iz graškega pokopališča (neznani kraj hrambe).

²⁴⁰ *Marburger Zeitung*, 18. I. 1916, št. 13, str. 3.

²⁴¹ Fotografija se nahaja v arhivu Pokrajinskega muzeja Maribor, reprodukcija je uvrščena na stalno razstavo muzeja v razdelku Portretu meščanstva.

²⁴² Zanimiva je pobuda Zgodovinskega društva, ki se je l. 1917 zavzel za ustanovitev vojnega muzeja, »kot spomin na sedanjo v pravem pomenu svetovno zgodovinsko vojno.« Prebivalce so pozivali, da bi društvu prinašali predmete, ki so povezani z Veliko vojno. Glej: Stavbar, Vlasta, Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1914–1918, Založba Obzorja, 1998, str. 118.

je prišlo leta 1920.²⁴³ Sredi 20. let 20. stoletja je muzej prevzel še gradivo lavantinskega škofijskega muzeja, ki je hranil predmete s področja sakralne umetnosti. Muzejska postavitev je vsebinsko izpostavila kulturno zgodovino Spodnje Štajerske. V tem kontekstu je bil spomin na Tegetthoffa reprezentiran z njegovimi osebnimi predmeti, na dvorišču muzeja pa se je hranil v devastaciji poškodovani del odstranjenega Tegetthoffovega poprsja.²⁴⁴

Do preureditve muzejskih zbirk je ponovno prišlo leta 1931, ko so v parterju uredili sakralno dediščino, prazgodovinske in rimske zbirke, numizmatiko, mariborske slikarje ter geološko-mineraloški oddelek. V prvem nadstropju so bili zoološka, botanična in narodopisna zbirka ter predstavitev mariborskih kulturnih spomenikov,²⁴⁵ kjer se je po vsej verjetnosti nahajala tudi Tegetthoffova zapuščina, vendar so v muzeju dali prednost predmetom generala Rudolfa Maistra. Leta 1935 je bilo na 610 m² muzejskih površin okrog 10 000 predmetov.²⁴⁶

Leta 1938 je sledila selitev muzeja v prostore mariborskega gradu.²⁴⁷ Svečana otvoritev meščanskega dela razstave je bila 18. decembra 1938.²⁴⁸ Iz tega obdobja je ohranjena fotografija,²⁴⁹ na kateri prepoznamo model Tegetthoffovega spomenika, ki ga je muzeju podarila Ida Reiser.²⁵⁰ Fotografija prikazuje muzejsko sobo, v kateri je izpostavljena mariborska zgodovina. Prepoznamo maketo Maribora z okolico in maketo Tegetthoffovega spomenika. Ob maketi vidimo vitrino z drobnimi predmeti. Na stenah vidimo fotografije pomembnih Mariborčanov, od častnih meščanov Rudolfa Gustava Puffa²⁵¹ in dr. Arthurja Mallyja²⁵² do podjetnika Karla Scherbauma²⁵³ ter portretov

²⁴³ Na seji Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko dne 17. oktobra 1919 se je sklenilo, da se Zgodovinsko društvo obrne na nemško društvo »Museumverein«, da odstopi društvu prostor za muzejske predmete. Izkazana je želja po skupnem muzeju, s tem da si vsako društvo pridrži lastninsko pravico do svojih predmetov. Glej: *ČZN*, XVI, 1920/21, str. 58.

²⁴⁴ *Mariborski Večernik*, 23. 12. 1927, št. 193, str. 2.

²⁴⁵ *Vodnik po Mariboru* (Führer durch Maribor) (ur. Franjo Baš, Božidar Gajšek), str. 138.

²⁴⁶ Potočnik, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918–1941*, str. 198–199.

²⁴⁷ Oman, Drago, Ob šestdesetletnici muzejskih zbirk v prostorih mariborskega mestnega gradu, v: *Argo*, 42/1, 1999, str. 12–13.

²⁴⁸ PAM, fond Muzejsko društvo Maribor: 1902–1966, škatla 4.

²⁴⁹ Fotografijo neznanega avtorja hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej: ZF 1723 (Prostori mariborskega gradu, med 1938 in 1941, 29,4 × 20,5 cm). Fotografija je nastala med 1938 in 1941.

²⁵⁰ Glej opombo 138.

²⁵¹ Fotografijo hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej: ZF 621 (foto: Wagner, Maribor, 60. leta 19. stoletja, 39,1 × 46,5 cm).

²⁵² Fotografijo hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej: ZF 797 (foto: L. J. Kieser, Maribor, med 1880 in 1918, 38 × 46,5 × cm).

²⁵³ Fotografijo hrani Pokrajinski muzej Maribor, glej: ZF 803 (foto: V. Lobenvein, ok. 1901, 46 × 53,5 cm).

povojnih mariborskih županov oziroma načelnikov Viktorja Grčarja,²⁵⁴ dr. Franja Lipolda,²⁵⁵ Josipa Leskovarja²⁵⁶ in Alojzija Juvana.²⁵⁷ Tegetthoff je omenjen tudi v katalogu, izdanem leta 1938 ob začasnem odprtju stalne razstave Pokrajinskega muzeja Maribor v mariborskem gradu.²⁵⁸ Javnosti je bil muzej v grajskih prostorih odprt šele 12. marca 1939.

Neposredno pred otvoritvijo je poročevalec v *Slovenecu* podal ključne točke nove razstave. Prva soba je obsegala historično topografijo Maribora, med predmeti pa so izstopali predmeti narodne straže iz leta 1848 z ilirsko trobojnico ter zastava generala Maistra, ki je bila kot prva slovenska zastava izobešena na takratnem okrajnem glavarstvu. Drugi prostor je prikazoval zgodovinske osebnosti Maribora, posebna pozornost je namenjena kipom štirih stebrov mariborske zgodovine: Slomšku, Goedel – Lanoyu, Maistru in dr. Turnerju. Sobo so krasile tudi slike dotedanjih mariborskih županov. Poseben prostor je bil namenjen starejši mariborski obrti, kjer obiskovalec izpostavi topilnik pohorskih steklarn, cehovske skrinje in stanovanjski kulturi z mizarstvom. Pot je nato obiskovalca vodila do izdelkov iz stekla. V peti sobi je bil prikazan hišni inventar, od porcelana do pisalnih miz iz prve polovice 19. stoletja, šesta soba je predstavljala meščansko stanovanjsko kulturo 60. in 70. let 19. stoletja, zadnja soba pa je bila posvečena moderni umetnosti. Poročevalec je zaključil, da vsak razstavljen predmet odraža kulturno podoba Maribora. Razstava pa bo posebno zanimiva za obrtnike, ki si bodo izostrili estetski čut.²⁵⁹

Med drugo svetovno vojno je muzej prišel pod nemško upravo, ki je muzeju pripisovala vzgojno-izobraževalno funkcijo. Prvi predstojnik muzeja je bil M. Strobl, zadolžen sicer za osnovno šolstvo, sledil je brivski mojster F. Maresch, ki je v Mariboru skrbel za kulturo, ter nazadnje že omenjeni slikar Pipo Peteln. V muzeju je bilo dominantno mesto namenjeno nemški

²⁵⁴ Slika, olje na platnu hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. N. 1045, avtor: Ivan Tratnik, 20. leta 20. stoletja, olje na platno, v: 100 cm, š: 75 cm.

²⁵⁵ Slika, olje na platnu hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. N. 1207, avtor: Avgust Andrej Buck, 30. leta 20. stoletja, olje na platno, v: 98 cm; š: 73 cm.

²⁵⁶ Slika, olje na platnu hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. 1208, avtor: Ivan Kos, 1936, olje na platno, v: 100 cm, š: 75 cm.

²⁵⁷ Slika, olje na platnu hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. 1206, avtor: Matej Sternen, 1940, olje na platno, v: 100, š: 75 cm.

²⁵⁸ *Razstavniki katalog Pokrajinskega muzeja v Mariboru 1938*, Tiskarna Sv. Cirila, Maribor. Tegetthoff je omenjen pod zaporedno številko 94 v sklopu prepoznavnih mariborskih osebnosti.

²⁵⁹ Prvi obisk v Mariborskem muzeju, v: *Slovenec* 67 (1939), 58, 10. 3., str. 7.

kulturi.²⁶⁰ Prednost sta dobili arheologija in etnologija, ki sta bili za javnost odprti januarja 1943.

Arheološki del so postavili v kontekst območja med Celjem, Ptujem in Gradcem, ki že imajo bogato arheološko tradicijo. Na razstavi so prikazali najdbe iz Maribora in okolice (Radvanja, Hajdine, Lovrenca na Pohorju, Benedikta). Avtorji razstave izpostavljajo, da pomembnost najdb mariborskega območja sodi v širši prostor vzhodnoalpskega območja.²⁶¹ Med prvimi podpisanimi v knjigi obiskovalcev najdemo takrat v Gradcu delujočega arheologa slovenskega rodu Walterja Schmidta,²⁶² ki je skoraj gotovo, vsaj s sugestijami, sodeloval tudi pri postavitvi razstave. Pomembnost arheološke zbirke v srednjeevropskem prostoru priča tudi obisk priznanega nemškega arheologa dr. Paula Reinekeja,²⁶³ ki je muzej obiskal 30. junija 1943.²⁶⁴

Etnologija je izpostavljala navezanost na vinogradništvo in Pohorje kakor tudi razvoj obrti, med katerimi izpostavi mizarstvo in slikarstvo. Muzej je bil odprt ob nedeljah med 10. in 12. uro in ob četrtek med tretjo in peto uro popoldne.²⁶⁵

V tem času je izšla tudi priložnostna knjižica, v kateri vidimo tloris razstave, ki se je nahajala v današnji viteški dvorani in v prostorih vzhodno od le-te. Zahodna stran je bila namenjena za pisarniške prostore. Knjižica, ki je

²⁶⁰ PAM, fond Pokrajinski muzej Maribor, škatla I. Več o Pipu Petelnu glej: *Nemci in Maribor* (ur. Jerneja Ferlež), str. 191.

²⁶¹ Museum der Stadt Marburg a/Drau, Arhaeologische und Volkskundliche Abteilung, Marburg 31. Januar 1943.

²⁶² Walter Schmid (1875–1951), rojen na Gašteju pri Kranju, arheolog, etnolog in čebelar je sprva študiral pravo, nato teologijo, vstopil med benediktince, nato predsedal na študij zgodovine, geografije in arheologije ter promoviral na univerzi v Gradcu z disertacijo o izdaji Dalmatinove biblije. Zaposlil se je v Deželnem muzeju v Ljubljani, po poroki z evangeličanko pa je bil odpuščen ter se je na priporočilo Luschina zaposlil v Deželnem muzeju v Gradcu, kjer je postal predstojnik za prazgodovino in numizmatiko. V času druge svetovne vojne je vzdrževal stike s Franjo Bašem (glej obširno korespondenco s Franjem Bašem v PAM, fond Franjo Baš/1703/001 Korespondenca s fizičnimi osebami). Franjo Baš ga uvršča med prve na slovenskem delujoče muzeologe. Glej: *SBL*, zv. 9, str. 222–223 (avtor gesla Franjo Baš).

²⁶³ Paul Reineke (1872–1958) je eden vodilnih arheologov svoje dobe na območju Srednje Evrope. Ukvarjal se je predvsem s klasifikacijo in periodizacijo bronaste in železne dobe in predlagal kronologijo za bronasto in železno dobo, ki v temeljih velja še danes. Zaposlen je bil v osrednjem muzeju v Mainzu ter nato kot konzervator v *Generalkonservatorium der Kunstdenkmale und Aeltertümer Bayerns*. Glej: Krämer, Werner, »Reinecke, Paul« in: *Neue Deutsche Biographie* 21 (2003), str. 348–349 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118788221.html#ndbcontent> (Dostop 12. 6. 2019)

²⁶⁴ Gästebuch, arhiv Pokrajinskega muzeja Maribor.

²⁶⁵ Museum der Stadt Marburg a/Drau, Arhaeologische und Volkskundliche Abteilung, Marburg 31. Januar 1943.

služila tudi kot propagandni material,²⁶⁶ izpostavlja nemško genezo mesta s poudarkom na Kernstocku, Tegetthoffu in gledališču kot simbolu nemške meščanske kulture.²⁶⁷

Malikovanje Tegetthoffovega kulta je nemška oblast izkazala tudi pri poimenovanju vzgojno izobraževalnih zavodov. Tako so Nemci v poslopju klasične gimnazije odprli še realno gimnazijo (*Oberschule für Junge am Tegetthoff Gymnasium*). Na novo so ustanovili tudi humanistično gimnazijo, t. im. *Tegetthoff Gymnasium*, ki je v letih 1944/45 imela že štiri razrede.²⁶⁸

Konec druge svetovne vojne je postavljal Tegetthoffov spomenik v nov družbeno-politični kontekst. Le slab mesec pred ponovnim odprtjem muzeja, 27. septembra 1947,²⁶⁹ je tedanji ravnatelj Franjo Baš 21. avgusta 1947 naslovil nenavadni dopis mariborskemu ljudskemu odboru, v katerem se je dokončno odločila usoda spomenika: »*Pokrajinski muzej v Mariboru upravlja med drugim 3 bronaste kipe bivšega mariborskega spomenika F. Tegetthoffu. Od teh je kip Tegetthoffa samega dobro umetniško delo, medtem ko predstavljata oba simbola Tegetthoffovih zmag Helgoland in Vis konvencionalna dela konca XIX. stoletja podpovprečne umetniške vrednosti. Vsi trije kipi so last mesta Maribora. Pokrajinski muzej v Mariboru bi v zvezi s svojo obnovo predlagal, da se oba simbola uporabita kot bronasta izdelka za kak drug sodoben namen s tem da se v to prelijeta. V tem slučaju bi ustanova, ki bi to izvedla, oba simbola od Pokrajinskega muzeja prevzela. V slučaju pa, da bi naš predlog smatral za neumesten, prosimo za sporočilo, da najdemo za oba simbola prostor, kjer bi ne motil kulturnozgodovinsko pomembnejših eksponatov in kjer bi mogla trajno ostati. Naš predlog bi konkretno bil: Kip Tegetthoffa kot umetniško dobro delo ostane v muzeju, kipa-simbola Visa in Helgolanda pa se prelijeta v določen sodoben namen ter ju ustanova, ki to delo izvede od Pokrajinskega muzeja prevzame.*«²⁷⁰

²⁶⁶ V knjižici je obeležen tudi spomin na 7835 padlih med prvo svetovno vojno, na 15 Nemcev, ki so izgubili življenje med prvo vojno, med leti 1941/42 je življenje za domovino izgubilo 16 vojakov, med leti 1939 in 1942 pa je na poslednjo pot odšlo tudi 21 mladih Mariborčanov, ki so se borili za prihodnost Nemčije. Strobl, Zum Ersten Kreistag des Steirischen Heimatbundes in Marburg a.d. Drau; spominska obeležja so na straneh 3–6.

²⁶⁷ Brez naslova in založnika. V knjižnici so trije prispevki: Strobl, Zum Ersten Kreistag des Steirischen Heimatbundes in Marburg a.d. Drau; dr. Hans Pircheger, So wuchs Marburg im Laufe der Jahrhunderte; brez avtorja, Marburg nach Befreiung; Otto Kump, *Marburg, Pflegestätte deutscher Kultur*.

²⁶⁸ *Vodnik po fondih in zbirkah*, Pokrajinski arhiv Maribor, 2009, str. 580.

²⁶⁹ Oman, Ob šestdesetletnici muzejskih zbirk v prostorih mariborskega mestnega gradu, v: *Argo*, 42/1, 1999, str. 15.

²⁷⁰ PAM, fond Pokrajinski muzej Maribor, škatla 7. Na dokument me je prijazno opomnil cenjeni kolega Drago Oman, za kar se mu iskreno zahvaljujem. Vloga Franje Baša v prelomnih dogodkih druge svetovne vojne je deloma pojasnjena v članku kolega Draga Omara (glej opombo 247), celovitejši opus še čaka na raziskovalno vnemo. Prav gotovo

Razloge za nenavadno odločitev in dopis Franja Baša je moč razumeti verjetno v neformalnih pritiskih tako oblasti kot javnosti, ki je v Tegetthoffu videla vse prej kot nedolžni spomenik umetniške vrednosti.

Dokončno usodo je zapečatil mestni odbor v dopisu dne 27. 8. 1947, naslovljenim Pokrajinskemu muzeju v Mariboru: »V zvezi z Vašim dopisom z dne 21. 8. 1947, št. 249 glede simbola od bivšega Tegetthoffovega spomenika Vam sporočamo, da je Izvršilni odbor pri MLO na svoji redni seji sprejel sklep in sicer: Kip Tegetthoffa kot umetniško delo ostane v muzeju, kipa simbola Visa in Helgolanda pa se prelijeta in material uporabi pri spomeniku padlim borcem v NOB.«²⁷¹

V novi državi sta se pomen in vloga spomenika ponovno aktualizirala. Želja po ponovni postavitvi Tegetthoffovega spomenika je ponovno oživila leta 1992 na pobudo Aleša Ariha iz Zavoda za spomeniško varstvo. Pobuda o ureditvi aleje spomenikov v Mariboru je zvođenela v razpravi o nacionalnih simbolih mesta, prav Tegetthoff pa je tako stroko kot javnost delil na dva

je omenjeni dokument potrebno postaviti v določen kontekst nove oblasti in pozicije zaposlenega Franje Baša, ki je deloval tako v obdobju Kraljevine Jugoslavije kot nacistične Nemčije. Veliko bolj verjetno bi lahko trdili, da je Franjo Baš med vojno prevzel vlogo mariborskega Jacques Jaujarda, ki je najprej v času španske državljanske vojne nadzoroval selitev muzeja Prado v Švico, med drugo svetovno vojno pa je poskrbel za premik dragocenih predmetov iz Louvra. Na Baševo vlogo nas deloma opozarja zapisnik obnovitvenega občnega zbora Muzejskega društva, 4. septembra 1945, kjer o medvojnem delovanju zasledimo naslednje: »Muzej sam je imel nalogo podajati nemško kulturo naše zemlje in za nemško kulturo se je proglašalo vse, kar je bilo kvalitetnega, razen gradiva, povezanega s slovenskim narodnim preporodom. To je bilo potrebno upoštevati in te predmete v muzeju skrivati pred očmi okupatorjev. V kolikor pa so bili predmeti kot izraz naše vzhodne zlasti narodopisne kulture iz Prlekije, Prekmurja, Haloz, smo pa prelepili z napisi, ki jih izkazujejo kot od drugod ter jih tako rešili pred izgonom iz muzeja, ki je bil za te vrste eksponatov zamišljen.«. Do skorajšnjega uničenja sakralne dediščine je prišlo leta 1943, ob preurejanju gradu za namene urejanja prostorov štajerskemu guvernerju Siegfriedu Uibereitherju, ki je ukazal uničenje del. Baš je omenjene predmete umaknil. Še večja nevarnost so bili zračni napadi ob koncu vojne, ko je Baš sicer po posredovanju iz Gradca, umaknil važnejše predmete v šestih kamionih v Hrastovec. Glej: PAM, fond Pokrajinski muzej Maribor, škatla I, str. 5–7. Glej tudi: Oman, Drago, Ob šestdesetletnici muzejskih zbirk v prostorih mariborskega mestnega gradu, v: *Argo*, 42/1, 1999, str. 14 ter str. 15, opomba 69. V Hrastovec so odpeljali 4 gotske kipe, 2 reliefa iz obdobja renesanse, 6 kipov iz obdobja baroka, etnološko pohištvo ter pet meščanskih del pohištva. V preostalih zabojih pa arheološko in etnološko gradivo. Glej, PAM, fond F. Baš, škatla 3.

²⁷¹ PAM, fond Pokrajinski muzej Maribor, škatla 7. Glej tudi: Oman, Ob šestdesetletnici muzejskih zbirk v prostorih mariborskega mestnega gradu, v: *Argo*, 42/1, 1999, str. 15, opomba 100. Iz dokumentacije ni moč ugotoviti, kakšno mesto je pripadalo ohranjenemu spomeniku neposredno po drugi svetovni vojni. Franjo Baš ga v svojem obširnem opisu muzejskih zbirk po odprtju leta 1947, ne omenja. Glej: Baš, Franjo, *Nova obzorja* 1, 1948, str. 203–212.

pola.²⁷² Na podobne očitke in pobude je odgovarjal leta 2001 tudi Sergej Vrišer, ki je v genezi Tegetthoffovega spomenika izpostavil, da gre za dokument časa, in kot tak sodi tudi v muzej, kjer je na ogled javnosti. V primeru postavitve v javni prostor, pa je kot možnost predlagal, da se v parku uredi »*gaj starih spomenikov, manj zato, da bi opozarjali na nekdanje veličine, kot da bi zaživel kot umetnine, ki so bile narejene za naravno okolje in ne za zaprte ustanove.*«²⁷³

V času, ko je Maribor prevzel naslov Evropske prestolnice kulture 2012, je Tegetthoff in »nemštvo« dobilo enega izmed osrednjih prostorov v programski usmeritvi. S projektom se je ohranjanja spomina na Tegetthoffovo dediščino lotila *Univerzitetna knjižnica Maribor*,²⁷⁴ ki je s postavitvijo virtualne razstave postavila trajno domovanje »mariborskemu sinu«. Ob tem je bila v prostorih taiste knjižnice tudi priložnostna razstava z naslovom *Mariborski admiral Wilhelm Tegetthoff in bitka pri Visu 1866*,²⁷⁵ izdana je bila serija priložnostnih razglednic, posvečenih spominu Wilhelmu Tegetthoffu.²⁷⁶

Svojevrstno obeležje je pripravil tudi *Umetniški kabinet Primož Premzl*, ki je v svojih prostorih prav tako leta 2012 pripravil občasno razstavo posmrtno maske admirala Wilhelma von Tegetthoffa.²⁷⁷

Nemški kulturni habitus je bil izpostavljen in poudarjen še z občasno razstavo *Nemci in Maribor* skupine avtorjev pod vodstvom Jerneje Ferlež.²⁷⁸

²⁷² Helena Grandovec, *Poslednja bitka admirala T.*, v: *Večer*, 14. 11. 1992, str. 34; glej tudi: Janko Štruc, *Spomenik, ki ločuje Mariborčane*, v: *Slovenec*, 19. 11. 1992, str. 14; glej tudi: Aleš Arih, *Tegetthoffov spomenik v Mariboru*, v: *Delo*, 19. 9. 1992, str. 31.

²⁷³ Vrišer omenja tudi ponudbo Badenskega župana, ki je želel tako Tegetthoffov spomenik kot spomenik nadvojvode Janeza odkupiti, da bi jih v mestu postavil na vidno mesto. Glej: Vrišer, *Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu*, str. 30.

²⁷⁴ Razstava je dostopna na <http://www.tegetthoff.si/> (Dostop: 10. 6. 2019). Avtorica virtualne razstave: Nina Lončar iz Enote za domoznanstvo in posebne zbirke UKM. Naslov virtualne razstave: »Mariborski admiral« Wilhelm Tegetthoff in bitka pri Visu.

²⁷⁵ Razstava je bila na ogled 20. junija 2012 do 15. septembra 2012. Ob tem je izšel tudi katalog. Avtorji razstavnega kataloga so: Rozman Franc, Stavbar Vlasta, Lončar Nina, Čargo Boris, Bezjak Dunja.

²⁷⁶ Razglednico je izdala Univerzitetna knjižnica Maribor, oblikovalec: Dejan Štampar.

²⁷⁷ Maska je bila razstavljena med 20. junijem in 31. decembrom 2012. V tem kontekstu je šlo za medijsko potegavščino lastnika Umetniškega kabineta Primoža Premzl, ki ni razstavljala originalne posmrtno maske (glej opombo 17), ampak namišljeno kopijo. Glej: Primož Premzl: *Senzacionalna najdba posmrtno maske admirala Wilhelma von Tegetthoffa ter Potegavščina v zvezi s Tegetthoffom leta 2012*, v: Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, str. 143–145.

²⁷⁸ Producenta razstave: Pokrajinski arhiv Maribor/Zavod Maribor 2012–Evropska prestolnica kulture; naslov razstave: *Nemci in Maribor: stoletja preobratov: 1846–1946*; avtor razstave: dr. Jerneja Ferlež v sodelovanju z: dr. Matejo Ratej, dr. Janezom Cvirnom, dr. Majo Godino Golija, mag. Juretom Mačkom. Po razstavi je izšel tudi katalog: *Nemci in Maribor: Stoletje preobratov 1846–1946*, Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012.

Razstava je izpostavila razmere v gospodarskem, političnem, kulturnem in javnem življenju v Mariboru v obdobju med leti 1846–1946.

IMAGINARIJ KULTURNE DEDIŠČINE

Metamorfoze odnosa stroke in javnosti do Tegetthoffovega spomenika kot odnosa do politično občutljive dediščine se različno zrcalijo v vseh družbeno-političnih sistemih oziroma zgodovinskih epohah. Po Althusserju, je Tegetthoff s svojim junaštvom utelešal sanje vsake nacije, zato je kmalu postal del ideološkega aparata²⁷⁹ Cislajtanije. Postavitev spomenika v Mariboru s svečanim prihodom cesarja Franca Jožefa ob otvoritvi izpričuje pomembnost dogodka. Umestitev spomenika ob takratni Sofijin trg za osrednjim promennadnim prostorom ter pred reprezentativno zgradbo Realke je spomeniku dajalo prvenstveno vlogo v mestu. Tappeinerjev trg, poimenovan po enem najprogresivnejših županov mesta, je hitro prerasel v priljubljeno sprehajališče, kot izpričujejo številni turistični vodniki mesta. Leta 1912 so severno od trga zgradili še občinsko palačo kot politično središče mesta. Trg oziroma spomenik je prevzel vzgojno-politično funkcijo.

Tegetthoffova nenadna smrt je odnos do junaka še okrepila. Mesto je prevzelo skrb tudi nad z njim povezano premično dediščino, ki je kmalu začela pritekati tudi v prostore novonastalega muzejskega društva leta 1902. Številni različni darovalci potrjujejo, da je muzej med drugim služil kot točka spomina,²⁸⁰ vezan na junaka bitke pri Visu.

S tem, ko so posamezniki prenesli lastne zbirke iz privatne v muzejsko sfero, so sprejeli dikcijo avtoriziranega diskurza,²⁸¹ ki jo je v tem primeru prevzel vodilni sloj družbe, torej prvenstveno, germanofilsko meščanstvo. Z razstavo se je posameznik znotraj ciljne javnosti²⁸² tudi identificiral, na kar so ga opozarjali muzejski predmeti (narodna garda, Tegetthoffova zapuščina, mestne insignije). Še več, razstava kot taka je po Foucaultu prevzela funkcijo discipline, nadzora in spektakla.²⁸³ Vsak je lahko malikoval narodno oziroma

²⁷⁹ Glej: Louis Althusser, *Ideologija in Ideološki aparati družbe*, cf, 2018.

²⁸⁰ »Lieu de mémoire« se nanaša na kolektivni spomin, na kar nas lahko opozarjajo določeni kraji, dogodki ali predmeti, ki imajo poseben pomen za določeno skupnost ali skupino ljudi, ki jo je v tem primeru prevzel mestni muzej. Glej Perko, Verena, *Heroes and little people: Modern museological approaches in interpreting war themes – perspective from the East*, v: *Rediscovering the Great War: archaeology and enduring legacies on Soča and Eastern Fronts*, str. 243, glej tudi: Smith, Laurajane, *Uses of Heritage*, 2006, str. 51.

²⁸¹ Perko, Verena, *Heroes and little people*, str. 237.

²⁸² Maroević, *Uvod u muzeologiju*, str. 221.

²⁸³ Bennett, Tony, *The Birth of the Museum*, str. 63.

mestno bogastvo, ki je bilo dostopno in vidno vsakomur.²⁸⁴ Muzejski predmet je prevzel vlogo dokumenta, simbola in prenašalca sporočil.²⁸⁵ Mestno oblast predstavljata žezlo kot simbol pravičnosti ter meč kot simbol moči, pravična sodba pa je potekala izpod slike mogočne podobe bibličnega kralja Salomona. Narodni ponos in identifikacijo z monarhijo takrat že močno narodnostno načetega imperija so simbolizirali predmeti, vezani na Tegetthoffa. Obiskovalec se je zlahka identificiral z imperijem, ki ga je poosebljal »mariborski sin«. Postal je del spektakla, ki ga je narekoval avtoriziran diskurz razstavnega prostora in predmeti v prepleteni muzeološki rabi (dokument, simbol, prenašalec sporočil), postavljene sprva, kako simbolično po Foucaultu, v vzgojno-izobraževalno institucijo ter nato med prvo svetovno vojno preseljene še v prostore bivše jetnišnice!²⁸⁶

Ne gre samo za vsebino, temveč tudi za rabo arhitekture in njenega simbolno družbeno-prostorskega pomena, kar je kulminiralo z umestitvijo Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko v Narodni dom kot simbolom slovenske kulture na prelomu 19. v 20. stoletje in nenazadnje, z umestitvijo muzeja v grajske prostore pred začetkom druge svetovne vojne. Reprezentativna grajska stavba, umeščena v središče mesta, je prevzela tako materialno kot simbolično moč, moč prezence in pripovedi, v katero so neposredno vključeni tvorci nove države Kraljevine Jugoslavije.²⁸⁷ V kolikor so torej grajski prostori s plemstvom kot simbolom moči in oblasti bili središče političnega in kulturnega življenja v mestu in regiji vse do dobe meščanstva, se je ta simbolna vloga grajskih prostorov z umestitvijo muzejske razstave ponovno vzpostavila.

²⁸⁴ Prav tam, str. 65.

²⁸⁵ Maroevič, *Uvod u muzeologiju*, str. 152.

²⁸⁶ Glej Foucault, Michel, *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*, Ljubljana, Krtina, 2004. Muzejsko društvo je leta 1906 imelo že 177 članov. Muzej je obiskalo 416 obiskovalcev in 86 članov, torej skupaj 500 ljudi. Leta 1908 je članstvo nekoliko upadlo, zavedenih je 171 članov, muzej pa je skupaj obiskalo kar 568 obiskovalcev. Leta 1909 je muzej obiskalo 525 obiskovalcev, leta 1910 je bilo že 656 obiskovalcev, od tega 150 odraslih, 300 otrok in 206 tujcev. Amand Rak se je nad malim obiskom sicer pritoževal skoraj skozi vsa leta. Leta 1911 je muzej obiskalo kar 200 članov muzeja, zabeleženih pa je tudi 490 obiskovalcev muzeja. V letu 1913 je muzej obiskalo 12 študentov arheologije iz graške univerze, najvišji obisk pa je bil oktobra, ko je muzej obiskalo kar 170 obiskovalcev, v poletnih avgustovskih dneh pa 93. Muzej je leta 1913 beležil skupaj 621 obiskovalcev, od katerih je bilo 308 otrok. K skupnemu številu je potrebno prišteti še obisk 100 članov Muzejskega društva. Obisk razkriva vzgojno-izobraževalno in propagandno-identitetno vlogo muzeja, število turistov in študentov pa odraža vpetost in vpliv kulturne zgodovine na širši štajerski prostor. PAM, fond Muzejsko društvo Maribor, škatla 7, Glavni zapisniki društva Museumsverein 1902–1020.

²⁸⁷ Bennett, *The Birth of the Museum*, str. 87.

Z razpadom Avstro – Ogrske je skrb nad muzejskimi prostori prešlo pod Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko oziroma na (slovensko) Muzejsko društvo, ki je v Tegetthoffu prepoznalo element sprave oziroma skupne preteklosti tako Nemcev kot Slovencev v mestu. Apeli tako Turnerja kot Kovačiča so pri mestni oblasti naleteli na gluha ušesa. Grozovito uničenje dediščine v obdobju med obema vojnama ni prizaneslo niti mariborskemu junaku. Uničen je bil podstavek Tegetthoffovega spomenika kot tudi rojstna hiša. Dejanja so nakazovala na načrtno delovanje mestne oziroma državne oblasti, ki je očitno zavzela stališče, da izbriše spomin na slovitega viceadmirala. Točko spomina je v tem primeru prevzel muzej, ki je v novi postavitvi stalne razstave v prostorih mariborskega gradu leta 1938, model Tegetthoffa umestil na čelo razstavnega prostora, ki prikazuje zaslužne Mariborčane ter mu s tem simbolično vrnil vlogo »mariborskega sina«.

Zgodovinsko društvo je z novo postavitvijo leta 1938 prevzelo model družbenega nadzora in ustvarilo močno obliko avtoriziranega diskurza. Obiskovalec se je lahko identificiral s podobo kralja Aleksandra, ki je Maribor obiskal ob priložnosti otvoritve obrtne razstave leta 1923²⁸⁸ ali s predmeti, vezanimi na čas narodnega prebujanja iz 60. let 19. stoletja.²⁸⁹ Zbiralna politika Zgodovinskega društva je pozornost preusmerila na novega »mariborskega sina«, generala Rudolfa Maistra. Oblikovala se je tako imenovana »Mariborska zbirka«, ki je gradila na prepoznavnosti in identifikaciji mesta.

Poročevalcu časnika *Slovenec* so verjetno ob vodstvu bili izpostavljeni novi štirje stebri mariborske zgodovine, ki so sicer predstavljeni relativno skromno s premično dediščino: prvi mariborski škof Anton Martin Slomšek,²⁹⁰ diplomat, finančni prokurator in politik Goedel – Lanoy,²⁹¹ osvoboditelj Maribora

²⁸⁸ POMUM hrani fotografijo z inv. št. ZF 1866, foto Makart, Obisk kralja Aleksandra I. v Mariboru v času obrtne razstave leta 1923, črno – bela, 27,5 × 25,5 cm.

²⁸⁹ Na ta čas opozarjata: Spominska majolika na Ciril – Metodovo bésedo v Mariboru l. 1863, fotografija Janka Serneca, vodilnega mariborskega čitalničarja.

²⁹⁰ V razstavnem katalogu Pokrajinskega muzeja v Mariboru je zabeleženo, da je v zvezi s Slomškom razstavljen Slomškov posnetek Ivana Sojča (1879–951). Slomškov kip v mariborski stolnici je delo Franca Ksaverija Zajca (1821–1888), Ivanovega očeta. Kip je bil postavljen leta 1878.). POMUM hrani relief portreta A. M. Slomška, delo I. Slojča, mavec, v: 40 cm, inv. št. N. 371. V zvezi s Slomškovo dediščino glej razstavni katalog: Anton Martin Slomšek (urednik kataloga in avtor razstave. Vili Vuk), *Anton Martin Slomšek*, Pokrajinski muzej Maribor 1992. Najnovejše o Slomškovem spomeniku v stolnici: Ana Lavrič, »Javni« spomenik škofu Antonu Martinu Slomšku v azilu mariborske stolnice, *Acta historiae artis Slovenica*, 18/1, 2013, str. 25–64; Ana Lavrič, *Spomenik škofa Antona Martina Slomška v mariborski stolnici*, Umetnine v žepu, 8, Ljubljana 2013. Oba prispevka navajata tudi druge upodobitve A. M. Slomška.)

²⁹¹ Dediščina družine Goedel – Lanoyja je na razstavi bila predstavljena z zofo, dvema foteljema in mizico iz njegovega stanovanja. Več o Goedel – Lanoyu glej: Vidmar, *Umetnostna galerija Maribor v palači Goedel – Lannoy*, str. 43–46.

iz časa po prvi svetovni vojni, general Rudolf Maister in starosta intelektualne misli, mecen in predsednik Muzejskega društva dr. Pavel Turner.²⁹²

V obdobju druge svetovne vojne so grajski prostori po eni strani postali reprezentativni prostori nemške oblasti, po drugi strani pa je prav z raziskavo in slavnostnim odprtjem arheološke in etnološke zbirke vključevala območje Spodnje Štajerske v nemški rajh. Prav kronološka postavitve razstave, ki se je uveljavila od francoske revolucije naprej, je z arheologijo predpostavlja korenine vsakega naroda daleč v prazgodovino. Prav arheologija je imela velik vpliv na javnost, ker na podlagi materialnih dokazov deluje verodostojno.²⁹³

Identiteta Rajha se je najizraziteje interpretirala prav preko identitete s krajino, kar je postala naloga in neposredni odraz arheologije in etnologije. Glorificiranje narave je že v 19. st. simboliziralo pripadnost in zvestobo določenemu narodu, skupni kroni. »Land« pomensko izhaja iz mesta in ljudi, ki živijo na določenem teritoriju, medtem ko »schaft« pomeni zvezo, partnerstvo. »Land«, torej zemlja, je povezana s teritorijem, s človekovim »lebensraumom«,²⁹⁴ kulturna krajina pa postane stvar politične manipulacije in konstituiranja nacionalne identitete. Kulturna krajina je postala simbol »Heimata«, ljubezen do domovine pa postane skupno dobro.²⁹⁵ Krajina je povezana s spominom, z običaji, razumom, kulturo in mitologijo, zato nam neposredno odraža naše bistvo, ki je zapisano v zemlji.²⁹⁶

Po drugi svetovni vojni je z novo stalno razstavo v prostorih mariborskega gradu izbrisan kolektivni spomin in sled nemškega dela prebivalstva. Pri razstavi, katero je postavljala Franjo Baš, so izhajali iz arheologije in etnologije,

²⁹² Na Turneja je spominjala reliefna kopija Ivana Sojča, narejena po Franc Bernekerjevem (1874–1932) kipu na mestnem pokopališču v Mariboru. Pavlu Turnerju je posvečena uvodna številna *Studie Historice Slovenica*, letnik 1, št. 1, 2001 (ur. dr. Darko Friš), glej tudi obsežno korespondenco dr. Pavla Turnerja, ki jo izdaja PAM, ur. Friš, Darko, Friš, Mateja Matjašič, *Objava arhivskih dokumentov: korespondenca dr. Pavla Turnerja: Achleitner – Aškerc*, 2005; isti: *Korespondenca dr. Pavla Turnerja v letih 1885–1923: Babnik-Budermann: objava arhivskih dokumentov*, 2006; isti: *Obdobje dr. Pavla Turnerja: korespondenti C-F v letih 1885–1924: znanstveno-kritična objava arhivskih dokumentov*, 2007; isti: *Korespondenca dr. Pavla Turnerja: korespondenti G-H v letih 1886–1924: znanstveno – kritična objava arhivskih dokumentov*, 2016.

²⁹³ Perko, Verena, Palmira, Ljubezen moja, *Historični seminar* 13, str. 57. Glej tudi: Bettina, Arnold, The past as propaganda: totalitarian archaeology in Nazi Germany, v: *Antiquity*, 1990, Volume 64, str. 464–478.

²⁹⁴ Že v drugi polovici 19. stoletja, v času nacionalizmov, še bolj pa v Nemčiji v 30. letih 20. stoletja se na to konotacijo naveže tudi *Blut und Boden*.

²⁹⁵ Daniels, Stephen, Fields of vision, *The Common Landscape of America*, str. 12; glej tudi: Kučan, Ana, *Krajina kot nacionalni simbol*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998.

²⁹⁶ Simon Schama, *Landscape and Memory*, str. 14.

ki se je dopolnjevala z naravoslovno zbirko. Prav etnologija je prevzela vlogo prikaza »razredne raznolikosti« med plemiško kulturo, meščanstvom in kmetom.²⁹⁷ Delavski potencial je izpostavil z Janko Pajkom,²⁹⁸ ki se je v imenu delavstva v 70. letih 19. stoletja zavzemal za splošno volilno pravico, Franom Rapocem,²⁹⁹ ki je prevzel organizacijo združništva med mariborskim delavstvom in Andrejem Čanžekom, ki je bil predstavnik mariborskega sindikalnega gibanja.³⁰⁰

Vzpostavili so zavesten odnos do štajerske zemlje na eni strani, po drugi strani pa so ob kulturni zgodovini izpostavili junaštva iz obdobja NOB, kateremu je bila namenja osrednja slavnostna dvorana in prostor ob njej.³⁰¹ Metanaracija, ki navadno predpostavlja kronološki model postavitve razstave, omogoča povečevanje junaštev in glorifikacijo aktualne oblasti,³⁰² kar so prevzeli tudi avtorji razstave. Usode in postavitve spomenikov Tegetthoffu ali nadvojvodi Janezu v obširnem poročilu Baš ne omenja.³⁰³ Torej v kolikor je razstava nemškega Muzejskega društva izpostavljala nemški značaj mesta, je razstava postavljena leta 1946 prav tako izhajala iz selektivnega spomina, kar je značilnost totalitarnih režimov.³⁰⁴ Izhod iz krize identitete je po drugi svetovni vojni podal nemški filozof Theodor Adorno, ki je poudaril, da se resnice ne sme reducirati na metodo. Resnica je nastajajoča konstelacija,³⁰⁵ kar doseže s pomočjo mišljenja. Misliti pomeni identificirati,³⁰⁶ pomeni delovati, prepoznati, z njegovo pomočjo se predstavimo, izrazimo svojo željo, misel oziroma razstavo, vendar kot pravi Adorno: »*Kar je ohlapno povedano,*

²⁹⁷ Baš, Franjo, Po zbirkah Pokrajinskega muzeja v Mariboru, v: *Nova obzorja*, 1, 1948, str. 209.

²⁹⁸ Janko Pajk (1837–1899), filozof, urednik in publicist je doktoriral iz filozofije na Dunaju, prevzel uredništvo Zore, nekaj časa lastnik Narodne tiskarne. Glej: *SBL*, 6. zv., Ljubljana, 1935, str. 251–256 (avtor: France Koblar).

²⁹⁹ Fran Rapoc (1842–1882), rojen v Mariboru, pravo je doštudiral na Dunaju, zavzemal se je za ustanovitev denarnih zavodov in gospodarsko neodvisnost Slovencev. Pripravnništvo je opravil pri Ferdinandu Dominkušu, imel odvetniško pisarno v Šoštanjju. Glej: *SBL*, 9. zv. Ljubljana, 1960, str. 28 (avtor: Rudolf Andrejka, Franjo Baš).

³⁰⁰ Baš, Po zbirkah Pokrajinskega muzeja v Mariboru, v: *Nova obzorja*, 1, 1948, str. 209.

³⁰¹ Prav tam, str. 203–212.

³⁰² Perko, Verena, Heroes and little people, str. 239.

³⁰³ Baš, Po zbirkah Pokrajinskega muzeja v Mariboru, *Nova obzorja* 1, 1948, str. 203–212.

³⁰⁴ Perko, Verena, Cerovski, Dijana, Balkans between East and West: *The Social Responsibility of Heritage interpretation: (Through the Panopticum of the Heritage Musealisation)*. In Interpret Europe (2017): Spring Event 2017, Proceedings, 19–21. May 2017, Prague: Interpret Europe, 2017, str. 124 Dostop: http://www.interpret-europe.net/fileadmin/news-tmp/ie-events/2017/Prague/ieprague17_proceedings.pdf (Dostop 13. 7. 2019).

³⁰⁵ Tóth, Cvetka, *Spontanost in avtonomnost mišljenja: študije o negativni dialektiki*, 1994, str. 30.

³⁰⁶ Adorno, Theodor W., *Negativna dialektika*, str. 152.

je *slabo mišljeno*«. ³⁰⁷ Prav zato Adorno vidi v avtonomnosti mišljenja, ki nam omogoča svobodo duha in nudi pravico bivanja in svobodnega odločanja, ³⁰⁸ izhod iz totalitarne interpretacije. Prav avtonomnost muzejev je ena najpomembnejših značilnosti, ki muzejem omogoča vlogo učitelja in kritičnega opazovalca v svojem lastnem okolju. ³⁰⁹

Podoben muzeološko-ideološki diskurz se vzpostavlja neposredno po osamosvojitvi Slovenije, ko je leta 1992 mariborski Kulturni forum podal iniciativa vzpostavitve aleje spomenikov v mestu z namenom obujanja spomina na preteklo zgodovino. V ospredje so prišla temeljna identitetna in eksistencialna vprašanja – Kdo sem? Od kod prihajam? Kam grem?, ³¹⁰ ki si jih je Maribor s prebivalci v novi državi moral zastaviti. Kriza identitete mesta ob Dravi se je odražala prav skozi polemiko o postavitvi Tegetthoffovega spomenika. Na slednje je posredno namignil tudi Nace Šumi, ki je bil povabljen k razpravi: *»Spomenike postavlja čas, postavljajo jih politiki, pobudo dajejo državljani. Zrastejo iz zgodovinskih razmer in so samo tako razumljivi. Če se spremenijo razmere, se vedno začnejo tudi diskusije o primernosti spomenikov. V naši domovini imamo vedno posebne težave s tako imenovanimi dinastičnimi spomeniki. Slovenija nikoli ni imela države v tem smislu, kot jo ima danes; v tem smislu je bila naša prednica Avstro – Ogrska in od nas je odvisno, ali to obdobje prizna kot legitimnega prednika. To je stvar presoje, pravilno pa je, da se nobenega spomenika, če ima umetniško vrednost ne vrže proč... Recept je zrasel v mariborski klimi in zato se boste morali med sabo sporazumeti. Bojim pa se, da bo, če bodo tu ostali tudi cesarji, kralji in nadvojvode, to kmalu postal del Avstrije, ki je kot monarhija propadla. Če bi dajali na vidna mesta spomenike takšnim ljudem, bi se mi to kot Slovincu zdelo čudno, zato je treba o ponovnem postavljanju resno razmisliti.*« ³¹¹

Podobni diskurzi so v Mariboru znova prišli na plan leta 2001, na svojstven način pa je nemška kultura oživela ob kulturni prestolnici Evrope, Maribor 2012.

Morda bi v ta kontekst javne manifestacije spomenikov v premislek dodali še misel italijanskega literarnega zgodovinarja Giulia Guidirizzija, ki pravi, da *»Herojem v stari Grčiji pripada poseben kult, opuščanje kulta pomeni užalitev in nevarnost za vso skupnost, prinaša kontaminacijo, kužne bolezni, epilepsijo, lakoto ... kot posledico jeze bogov. Grobovi herojev, ki v nasprotju s pokopališči niso bili ločeni od urbanih naselij, temveč v samih središčih, niso le ohranjanje*

³⁰⁷ Prav tam, str. 164.

³⁰⁸ Tóth, *Spontanost in avtonomnost mišljenja: študije o negativni dialektiki*, str. 32.

³⁰⁹ Maroevič, *Uvod u muzeologiju*, str. 206.

³¹⁰ Vprašanja so postavljena tudi v »Začetkih« na stalni razstavi Pokrajinskega muzeja Maribor (avtor razstave: Drago Oman).

³¹¹ Grandovec, *Poslednja bitka admirala T.*, v: *Večer*, 14. 11. 1992, str. 34.

spomina in identitete skupnosti, temveč tudi ohranjanje svetega (nedotakljivega) na Zemlji. Herojske grobnice so del urbane pokrajine.»³¹²

Z vidika sodobne heritološke znanosti bi smeli analogno zaključiti, da je prezentacija junakov del kolektivnega spomina, ki omogoča spominjanje vseh delov pretekle in s tem tudi sedanje družbe. Omogočajo katarzo, na neki način so opozorilo in služijo kot točka spomina. Prav zaradi slednjega, lahko pritrđimo mnenju Polone Vidmar, ko zaključuje, da je »prezentacija spomenikov bolj smiselna v muzejski postavitvi«³¹³ kot njihovo morebitno vračanje v javni prostor.

VIRI

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Tegetthoff Viljem

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Zbirka fotografij in razglednic

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Fond Muzejsko društvo Maribor, Korespondenca

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Pokrajinski muzej Maribor, škatla 1

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Pokrajinski muzej Maribor, škatla 7

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Franjo Baš, škatla 3

Pokrajinski muzej Maribor (POMUM), Inventarna knjiga Pokrajinskega muzeja Maribor

Pokrajinski muzej Maribor (POMUM), Inventarna knjiga Franja Baša Pokrajinskega muzeja Maribor

Pokrajinski muzej Maribor (POMUM), Inventarna knjiga Museumsverein Marburg

Pokrajinski muzej Maribor (POMUM), Glavni zapisnik muzeja, Zgodovinskega društva v Mariboru 1907–19

Pokrajinski muzej Maribor (POMUM) Gästebuch

Arhiv Pokrajinskega muzeja Maribor

Leo Smolle, Wilhelm von Tegetthoff, ein Held zur See: historische Erzählung: mit 20 Abbildungen, Graz (brez letnice izdaje).

Elektronski vir

<http://www.tegetthoff.si/>

³¹² Guidirizzi, *Giulio, Il grande racconto della guerra di Trioa*, 2018, Bologna, Il Mulino, str. 317. Na knjigo me je opozorila cenjena kolegica ddr. Verena Vidrih Perko, za kar se ji seveda iskreno zahvaljujem.

³¹³ Vidmar, *Lokalpatriotismus und Lokalpolitik*, str. 107.

Časopisi

Allgemeine Kust-Chronik

Das Vaterland

Delo

Die Presse

Deutsche Zeitung

Grazer Volksblatt

Grazer Zeitung

Innsbrucker Nachrichten

Jugoslavija

Jutro

Marburger Zeitung

Mariborski delavec

Mariborski večernik Jutra

Militär Zeitung

Morgen-Post

Neue Frei Presse

Neue Illustrierte Zeitung

Nova doba

Salzburger Volksblatt

Slovenec

Slovenski gospodar

Slovenski narod

Straža

Südsteirische Post

Tabor

Tagespost Morgenblatt

Urania: Illustrierte populärwissenschaftliche Wochenschrift

Večer

Wiener Zeitung

LITERATURA

- Adorno, Theodor W., *Negativna dijalektika*, Beograd: Izdavačko grafički zavod, 1979.
- Althusser, Louis, *Ideologija in Ideološki aparati družbe*, cf, 2018.
- Baš, Franjo, Po zbirkah Pokrajinskega muzeja Maribor, v: *Nova obzorja* 1, 1948, str. 203–212.
- Baš, Franjo, Maribor v avstrijski ustavni dobi, str. 151–211, v: *Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije*, Založba Obzorja Maribor, 1989.
- Baš, Franjo, Matej Sternen v Mariboru (Spomini), v: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, letnik I., 1951, Ljubljana.
- Baumgartner, Egon, Najdbe novcev v Mariboru, v: *Kronika slovenskih mest* 1, 1934.
- Bennett, Tony, *The Birth of the Museum*, Routledge, 1995.
- Bettina, Arnold, The past as propaganda: totalitarian archaeology in Nazi Germany, v: *Antiquity*, 1990, Volume 64, str. 464–478.
- Igor Grdina, *Wilhelm von Tegetthoff in bitka pri Visu 20. julija 1866*, Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor, 2016.
- Ciglencečki, Marjeta, Urbanistična podoba Maribora v 19. in 20. stoletju, v: *Studia Historica Slovenica*, 6/2–3, 2006, str. 531–555.
- Cvirn, Janez, *Trdnjavski trikotnik: Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*, Založba Obzorja Maribor, 1997.
- Časopis za zgodovino in narodopisje*, VI, 1909 (ur. Anton Kaspret), Maribor, 1909, Društvena poročila, str. 111–115.
- Časopis za zgodovino in narodopisje*, VII, 1910 (ur. Anton Kaspret), Maribor, 1910, Društvena poročila, str. 138–144.
- Čuček, Filip, *Uspehi Spodnještajerskih Slovencev v Taaffejevi dobi: Gospodarske, socialne, kulturne in politične razmere na Spodnjem štajerskem v času Taaffejeve vlade (1879–1893)*, Zgodovinsko društvo Celje, 2008.
- Donko, Wilhelm M., *Österreichische Marinedenkmäler: Ein historischer Reiseführer zu den Denkmälern der k.(u.)k. Kriegsmarine in aller Welt*, epubli GmbH, Berlin, 2019.
- Foucault, Michel, *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*, Ljubljana, Krtina, 2004.
- Fras, Maksimilijan, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas*, Društvo Gledališče Kolenc, 2013.
- Führer durch Marburg a.d. Drau und Umgebung, Marburg*, založil: Leo Woerl, Würzburg, 1893.
- Golija, Maja Godina, Franc Ferik in njegov pomen za muzejsko in narodopisno dejavnost na Slovenskem Štajerskem, v: *Traditiones: zbornik inštituta za slovensko narodopisje*, 2006, št. 1, str. 207–218.
- Golija, Maja Godina, Muzejsko društvo in ustanovitev mestnega muzeja v Mariboru, v: *Studia Historica Slovenica*, 2004, št. 2–3.
- Guidirizzi, Giulio, *Il grande racconto della guerra di Trioa*, 2018, Bologna, Il Mulino.

Habjanič, Oskar, Darwinizem na Slovenskem, v *Zgodovinski časopis*, 70, št. 1/2, str. 98–126.

Hartman, Bruno, Trije odlični nemški gledališčniki v Mariboru, v: Bruno Hartman, *Maribor – dogajanja in osebnosti*, Litera, 2009, str. 219–249.

Hozjan, Andrej, Manj znano in neznano o rodbini, zasebnosti in karierni poti mariborskega župana Andreasa Tappeinerja. Ob 150. obletnici njegove smrti (1868–2018) v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 761–800.

Hriberšek Vuk, Nina, Mariborsko olepševalno društvo in mestna turistična ponudba v zadnjih desetletjih pred prvo svetovno vojno, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, št. 2–3, 2010, str. 71–94.

Jenuš, Gregor, »Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!«: Johann Schmiederer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe, v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 901–927.

Kleiner Führer durch Marburg und Umgebung mit Ansicht von Marburg und Stadplan, izdal: Ed. Janschitz, Marburg.

Krämer, Werner, »Reinecke, Paul« in: *Neue Deutsche Biographie* 21 (2003), str. 348–349 [Online-Version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118788221.html#ndbcontent> (Dostop 12. 6. 2019).

Kučan, Ana, *Krajina kot nacionalni simbol*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998.

Lannoy, Eduard, *Was wir errungen haben/Was wir erstreben/Wie wir uns verhalten sollen: Ein populärer Vortrag für Jedermann*, Tendler & Compagnie, 1848.

Lannoy, Eduard, *Fragen des Tages*, Tendler & Compagnie, 1848.

Lavrič, Ana, »Javni« spomenik škofu Antonu Martinu Slomšku v azilu mariborske stolnice, *Acta historiae artis Slovenica*, 18/1, 2013, str. 25–64.

Lavrič, Ana, Spomenik škofa Antona Martina Slomška v mariborski stolnici, *Umetnine v žepu*, 8, Ljubljana 2013.

Mally, Artur, *Gassen, Straßen und Plätze Buch der Stadt Marburg a.d. Drau*, Marburg, 1906.

Maroević, Ivo, *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993.

Maver, Aleš, Ravnikar, Tone, »Ein echter deutscher Biedermanns«: Matthäus Reiser in njegovo županovanje v Mariboru, v: *Studia Historica Slovenica*, št. 3, 2017, str. 823–824.

Mirnik, Roman, Življenje in delo mariborskega župana Andreasa Tappeinerja (1810–1868), v: *Studia Historica Slovenica*, 2013, št. 1, str. 47–74.

Museum der Stadt Marburg a/Drau, Arhaeologische und Volkskundliche Abteilung, Marburg 31. Januar 1943.

Nemci in Maribor (ur. Jerneja Ferlež), Umetniški kabinet Primož Premzl, 2012.

Oman, Drago, Ob šestdesetletnici muzejskih zbirk v prostorih mariborskega mestnega gradu, v: *Argo*, 42/1, 1999.

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, zv. 12., Wien, 2005.

Pahič, Stanko, Petoviona v mariborskem muzeju, v: *Ptujski arheološki zbornik: ob 100. obletnici muzeja in muzejskega društva*, Ptuj, 1993, str. 283–310.

Perko, Verena, Heroes and little people: Modern museological approaches in interpreting war themes – perspective from the East, v: *Rediscovering the Great War: archaeology and enduring legacies on Soča and Eastern Fronts*, Routledge, 2019.

Perko, Verena, *Palmira, ljubezen moja*, Historični seminar 13, Ljubljana, ZRC, 2018.

Perko, Perko, Cerovski, Dijana, *Balkans between East and West: The Social Responsibility of Heritage interpretation: (Through the Panopticum of the Heritage Musealisation)*. In Interpret Europe (2017): Spring Event 2017, Proceedings, 19–21. May 2017, Prague: Interpret Europe, 2017, glej: http://www.interpret-europe.net/fileadmin/news-tmp/ie_events/2017/Prague/ieprague17_proceedings.pdf (Dostop 13. 7. 2019).

Pirc, Franjo (Razkolnikov), *Vodnik po Mariboru in okolici*, samozaložba, Maribor, 1920.

Potočnik, Dragan, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918–1941*, Litera.

Radovanovič, Sašo, *Mariborske ulice*, Kapital, 2005.

Razstavni katalog Pokrajinskega muzeja v Mariboru, Tiskarna Sv. Cirila, Maribor. Slovenec, 1938.

Rozman, Franc, Podmaršal Karl von Tegetthoff, v: *Kronika*, 50, 2002, št. 2, str. 197–202.

Sapač, Igor, Rotovži, v: Sapač Igor, Lazarini Franci, *Arhitektura 19. st. na Slovenskem*, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Fakulteta za arhitekturo, 2015, str. 132–135.

Schama, Simon, *Landscape and Memory*, Harper Colins Publishers, 1995.

Skitek, Vinko, Aleksander Nagy – župan mestne občine Maribor na prelomu iz 19. v 20. stoletje, v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 873–900.

Slomšek Anton Martin (urednik kataloga in avtor razstave. Vili Vuk), Anton Martin Slomšek, Pokrajinski muzej Maribor 1992.

Slovenski biografski leksikon (SBL), zv. 3, Ljubljana, 1928.

Slovenski biografski leksikon (SBL), zv. 6, Ljubljana, 1935.

Slovenski biografski leksikon (SBL), zv. 9, Ljubljana, 1960.

Slovenski biografski leksikon (SBL), zv. 11, Ljubljana, 1971.

Smith, Laura Jane, *Uses of Heritage*, London, Routledge, 2006.

Stavbar, Vlasta, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1914–1918*, Založba Obzorja, 1998.

Stephen, Daniels, *Fields of vision, The Common Landscape of America*, Princeton University Press, 1993.

Strobl, *Zum Ersten Kreistag des Steirischen Heimatbundes in Marburg a.d. Drau*, brez letnice.

Studia Historice Slovenica, letnik 1, št. 1, 2001 (ur. dr. Darko Friš).

Špendal, Manica, Maribor, mesto prvih ustvarjalnih začetkov Huga Wolfa: ob 100. obletnici skladateljeve smrti, v: *Studia Historica Slovenica*, letnik 3, št. 2–3, str. 213–225.

Špendal, Manica, Amalie Scheeweiss Joachim (1833–1899), v: *Studia Historica Slovenica*, letnik 10, št. 2/3, str. 707–716.

Tóth, Cvetka, *Spontanost in avtonomnost mišljenja: študije o negativni dialektiki*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1994.

Vidmar, Polona, Lokalpatriotismus und Lokalpolitik: Die Denkmäler Wilhelms von Tegetthoff, Kaiser Josefs II. sowie Erzherzog Johanns in Maribor und die Familie Reiser, v: *Acta Historiae artis Slovenica*, 18/1, 2013, str. 65–87.

Vidmar, Polona, *Umetnostna galerija Maribor v palači Goedel-Lannoy*, Umetnostnozgodovinski inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU.

Vodnik po Mariboru: Kulturna, tujsko-prometna in gospodarska slika mesta in pokrajine, kulturno-gospodarski pregled Celja in Ljubljane (uredil Guido Zupan), Ljubljana 1932.

Vodnik po Mariboru (Führer durch Maribor) (ur. Franjo Baš, Božidar Gajšek), Ljubljana, 1932.

Vodnik po fondih in zbirkah, Pokrajinski arhiv Maribor, 2009.

Vrbnjak, Viktor, Prva gimnazija v Mariboru od ustanovitve do lastne stavbe, v: *Zbornik prve gimnazije Maribor: 150 let*, Ljubljana, 2000.

Vrišer, Sergej, Znamenja in javni spomeniki v Mariboru do 1941, v: *ČZN*, 1971, zvezek 2, str. 189.

Vrišer, Sergej, Tegetthoff v slovenskem zgodovinskem spominu, v: *Vojnozgodovinski zbornik št. 7/2001*.

Wurzbach, von Constantin, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, zv. 17, Wien, 1867.

Zajšek, Boštjan, Ferdinand Duchatsch – slovenski Nemeč oziroma nemški Slovenec, v: *Studia Historica Slovenica*, 2017, št. 3, str. 837–872.

Žitko, Sonja, *Po sledih časa: Spomeniki v Sloveniji 1800–1914*, Debora, 1996.

WILHELM TEGETTHOFF'S LEGACY IN THE REGIONAL MUSEUM MARIBOR IN THE CONTEXT OF THE HERITOLGY DISCOURSE

Summary

Idolising “the son of Maribor”, the vice-admiral Wilhelm von Tegetthoff, began already during his lifetime with the naming of one of the central streets of Maribor after him. After his death, his birth city and the museum took the initiative of preserving the legacy and the memory of one of the biggest heroes of Austria-Hungary. The erection of Tegetthoff's memorial in front of the newly built educational institution – the so-called Realka (secondary school) – can be put in this context, and so does the naming of the Tegetthoff Square in 1899, where his memorial used to stand. The Tegetthoff Square with his monument, the secondary school and the residence castle, was in the last third of the 19th century one of the central tourist attractions while reaching the city from the railway station or the new city park. The Maribor City Museum, established in 1903, started with intensive collecting of items also connected with the vice admiral. The same was done by the Maribor municipality, which donated some things to the museum mentioned above. The exhibitions reveal Tegetthoff's central role in the museum of the Museumsverein as well as in the interwar period. Tegetthoff's importance changes after World War II, when socially more acceptable heroes came into the foreground. Tegetthoff is interesting again after the independence

of Slovenia when some individuals emphasised the importance of public memorials and their role on public surfaces in the urbane environment. Numerous exhibitions representing German culture were displayed in 2012 when Maribor was the European Capital of Culture. It can be determined that the metamorphoses of Tegetthoff's memorial and the attitude towards his legacy reflect in all political systems or historical periods. According to Althusser, Tegetthoff and his heroism were manifestations of every nation's dreams, and therefore he became a part of the society's ideological apparatus.

WILHELM TEGETTHOFFS NACHLASS IN MARIBORER/ MARBURGER MUSEUM IM KONTEXT DES HERITOLOGISCHEN DISKURSES

Zusammenfassung

Die Idolisierung des „Mariborer/Marburger Sohns“, des Vizeadmiral Wilhelm von Tegetthoff fing schon zur Zeit seines Lebens an, als eine der Hauptstraßen in Maribor/Marburg nach ihm benannt wurde. Nach seinem Tod übernahmen seine Geburtsstadt und das Museum die Initiative zur Erhaltung seines Nachlasses und zur Erinnerung an einen der größten Helden von Österreich-Ungarn. In diesen Kontext gehört auch die Errichtung des Tegetthoff-Denkmal vor der neu gebauten Erziehungs- und Bildungsanstalt – der sogenannten Realschule. Im Jahr 1899 wurde nach Tegetthoff ein Platz benannt, wo auch sein Denkmal errichtet wurde. Der Tegetthoff-Platz mit dem Denkmal, der Realschule und dem Residenzschloss war in dem letzten Drittel des 19. Jahrhunderts eine der wichtigsten Sehenswürdigkeiten, die man aus der Richtung des Bahnhofs oder des neuen Stadtparks in die Stadt kommend erreichte. Das Stadtmuseum in Maribor/Marburg wurde 1903 gegründet und fing gleich mit intensivem Sammeln von Gegenständen, die auch mit dem Vizeadmiral verbunden wurden, an. Eine ähnliche Aufgabe übernahm auch die Stadtgemeinde, die einige Exponate dem oben genannten Museum schenkte. Die Ausstellungen beweisen, dass Tegetthoff eine zentrale Rolle im Museum des Museumsvereins sowie in der Zwischenkriegszeit spielte. Seine Bedeutung änderte sich erst nach dem Zweiten Weltkrieg, als sozial akzeptablere Helden in den Vordergrund traten. Tegetthoff wurde wieder nach der Unabhängigkeitserklärung Sloweniens interessant, als es auf die Initiative von einzelnen Personen zur Betonung der Bedeutung von öffentlichen Denkmälern und ihrer Rolle in urbanem Milieu kam. Zahlreiche Ausstellungen, die der deutschen Kultur gewidmet waren, wurden im Jahr 2012, als Maribor/Marburg die Kulturhauptstadt Europas war, gezeigt. Es ist ersichtlich, dass sich die Metamorphosen von Tegetthoff-Denkmal und von dem Verhältnis zum Nachlass in allen politischen Systemen bzw. allen geschichtlichen Perioden anders widerspiegeln. Laut Althusser verkörperte Tegetthoff mit seinem Heldentum den Traum jeder Nation und wurde deswegen bald zum ideologischen Apparat der Gesellschaft.